

Edith Stein

Reträttföredrag. Berget, Rättvik 21-24 juni 2021

H.E. Kardinal Anders Arborelius OCD

Biskop av Stockholm

(Föredragen är nedskrivna efter bandinspelning)

Föredrag I

Vi ber om den Helige Andes ljus och hjälp för vår reträtt och för hela världens frälsning.

Herre, Jesus, sänd oss din Helige Ande. Öppna vårt hjärta för den kärlek som strömmar ut från ditt heliga kors, så att vi kan ta emot uppståndelsens nya liv. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Under de här föredragen skall vi slå följe med ett av Europas skyddshelgon, Edith Stein (1891-1942). Som karmelithelgon kallas hon Teresa Benedicta av Korset. Hon är det skyddshelgon som står oss närmast i tiden. Den helige Benedikt (480-543), Kyrillos (827-869) och Methodios (826-885) ligger långt tillbaka i historien. Den heliga Birgitta (ca 1303-1373) och Katarina av Siena (1347-1380) ligger lite närmare. Men Edith Stein har levt någorlunda samtidigt med oss. I henne ser vi, hur Europas smärtsamma historia förtydligas. Med henne sker det alltid i korsets ljus och skugga. Det viktiga för oss som kristna är, att vi litar på den bibliska grundsanning som innebär, att det i sista hand är Gud själv och hans försyn som styr. Det sker även om vi människor tycks göra allt för att motsätta oss honom, sätta oss till motvärn och förringa och förinta hans verkan. Därför är det så viktigt att behålla denna bibliska grundtanke i vårt hjärta. Detta blir oerhört tydligt i Edith Steins liv och budskap, eftersom hon har varit med om nutidens största katastrof: förintelsen. Hon kan genom sitt liv och sitt budskap ge oss hopp om att Gud aldrig överger sitt folk. Han överger aldrig någon av oss.

Edith Stein föddes som judinna år 1891 i det dåvarande Breslau i Schlesien, en av de delar i Europa som ständigt har bytt ägare. Vi är så vana vid att Laxå och Örnköldsvik ligger kvar i samma land och har aldrig varit med om att städerna har växlat mellan olika länder. Men historien är sådan i vissa delar av världen. I dag ligger hennes hemstad i Polen och heter Wrocław. Edith föddes på judarnas största högtidsdag, försoningsdagen, *Jom Kippur*. Själv såg hon alltid något symboliskt i det, eftersom försoningsdagen för henne var ett tecken som pekade fram på Långfredagen. Hon såg mer på sambandet mellan det första förbundet och det nya förbundet än på det som skilde. Hon hade förmågan att knyta ihop och se den djupa försonande kraften i Kristus. Ett av hennes stora bidrag är att se sambandet och sammanhanget mellan Israel och Kyrkan, mellan judendom och kristendom. Ju mer hon växte in i Kyrkan, desto mer såg hon sig också som en del av det judiska folket. Det blir helt tydligt i hennes död som judinna, som kristen och som katolik i Auschwitz 1942.

I Ediths person och budskap får vi en syntes av hela 1900-talets tragedi, men också av det sökande efter sanning och mening som alltid finns i historien. Hon hjälper oss att förstå det som Bibeln försöker förklara, att historien alltid är frälsningshistoria. När vi ser på historien, också de dagliga små händelserna, som när regeringen har fallit, tänker vi inte i första hand på

att detta har något med frälsningen och med Gud att göra. Men i Bibeln ser vi, inte minst i det gamla förbundet, att allt tolkas utifrån Guds perspektiv. Människan spår, men Gud rår, kan vi säga med den folkliga visdomens ord. Vi tror, att vi bestämmer, styr och ställer. I mångt och mycket är det så på ytan, eftersom vi har fått vår frihet att göra vad vi vill, men bakom och tvärsigenom det som sker på ytan fortsätter frälsningens verk.

Herren är historiens Herre. Ibland har vi glömt bort denna bibliska grundtanke, som alltid kan ge oss tröst och styrka, när allt verkar eländigt och komplicerat. Det gäller både mitt livs historia och hela världens historia. Vissa kanske har lättare att se det stora perspektivet. Men också i vår personliga historia finns det frälsning. Det är mycket viktigt att komma ihåg, för många människor sitter fast i barndomens trauman, besvikelser och sår. Då är det viktigt att se, att Gud är en frälsande, befriande, försonande Gud, som hjälper oss att bära det kors som är vårt eller rättare sagt den lilla flisa av Kristi kors, som vårt liv ändå rymmer. Då är det lättare att i försoningens ljus se på det som kan vara smärtsamt, på det som kan ha varit jobbigt, men också att se uppståndelsen, de små ljusglimtar och hoppfulla tecken som finns invävda i historiens väv, både i vårt personliga liv och i världens stora liv. Kort sagt vi måste återupptäcka det som vi kallar Guds försyn, Guds ledning. Logiskt har vi alltid svårt att förstå, att Gud kan leda världens gång, när det verkar tvärtom, när det är världens makter som tycks styra och ställa. Jungfru Marias lovsång ger oss ledning. Gud störtar de mäktiga från deras troner och upphöjer ringa män. Det gäller att se med tro på historien, att läsa dagstidningen med trons ögon och att se på nyheterna på Rapport med samma ögon som vi läser Bibeln. Så borde det vara, om vi verkligen tror på en allsmäktig Gud, som samtidigt har blivit vanmäktig genom att bli människa för att frälsa oss.

Det är detta hoppfulla perspektiv, som Edith Stein kan hjälpa oss att ta till oss, trots att hon har varit med om en av världshistoriens värsta katastrofer. Vi som är födda på 1900-talet är barn av världens värsta århundrade. Det är svårt för oss att ta in det, för trots allt har vi varit med om en hel del trevliga saker. Men 1900-talet var det århundrade, då man lärde sig att begå folkmord, etnisk rensning och bränna människor i gasugnar. Det armeniska folkmordet följdes av holocaust samt tragedin och folkmordet i Rwanda. Naturligtvis rymmer hela historien mycket grymhet, men 1900-talet tar priset i grymhet, i bortvändhet från Gud. Just därför tror jag, att den Helige Ande fick den helige Johannes Paulus II (1920- 2005) att utropa Edith Stein till ett av Europas skyddshelgon, så att vi inte förlorar hoppet och tror, att Gud har övergivit sin värld. Det har många under 1900-talet trott. Fanns Gud i Auschwitz? Ja, med trons ögon får vi ändå säga, att det var han som led. Det var han som lät sig korsfästas på nytt. Därför är det viktigt, att vi, som har levt större delen av vårt liv under 1900-talet, ser på vårt eget liv i det perspektivet. Gud har varit med oss där, hjälpt oss där, även om vi bär med oss smärtsamma minnen och plågor som har etsat sig fast i själen. Vi får lita på att Jesus Kristus inte har övergivit oss. Det är han som har lidit i och med oss och med hela världen.

Edith Stein skriver: ”Det finns en kallelse att lida med Kristus och därigenom medverka i hans frälsningsverk. Kristus lever vidare i sina lemmar och fortsätter att lida i dem. Det lidande som bärs i förening med Herren och i hans lidande blir inordnat i det stora återlösningsverket och blir så fruktbart”. Det är så vi får förstå Paulus’ ord, när han säger att vi får fullgöra det som fattas i Jesu lidande (Kol 1:24). Vi måste förstå det på så sätt, att vi som lemmar i Kristus fortsätter att hjälpa honom att bära korset. Han fortsätter att lida i och med oss till tidens slut. Hans människoblivande är ett så stort mysterium, att vi som infogas i hans mysterium får fortsätta att lida med och i honom och han i oss. Logiskt kan vi aldrig förstå det. Men mycket

av vårt liv är avhängigt av att vi vågar lita på att det vi lider det lider vi i och med honom. Han överger oss aldrig, utan hans kors är så djupt inristat i oss, att vi mer och mer kan inse, att vi aldrig är övergivna. Han är med oss, när det är som värst och svårast. På det sättet får vi hjälpa honom att bära världens kors.

Vi är inte bara passiva åskådare till frälsningens mysterium utan medaktörer. Vi låter honom frälsa världen genom vårt lidande. Då klamrar vi oss inte heller fast vid korset på ett felaktigt sätt. Vi kan ta ett litet exempel för att illustrera detta. När människor möts för att tala om sina sjukdomar, vill man gärna överglänsa varandra. Jag var hos en viss doktor och fick en viss medicin. Sedan fick jag den och den krämpan. Ibland blir man ovänner, för man vill själv vara sjukast. Vi kan tillgodogöra oss lidandet på fel sätt istället för att släppa det ur händerna och säga: "Herre, jag har livslång huvudvärk, ont i mina höfter, ont i tänderna, men jag ger det till dig. Det får bli min gengåva, så att det kan infogas i ditt kors". Jag klamrar mig inte fast vid det. Likadant är det med det andliga och det psykiska lidandet och barndomens trauman, att jag aldrig hade världens bästa föräldrar. De hade sina fel och brister. Så är det, för vi är alla präglade av det vi kallar ursynden.

Samtidigt har vi del av det vi kan kalla urvälsgnelsen: Guds nåd som vill förvandla våra sår till förhärlicade sår, som Johannes av Korset säger (1542-1591): Det kan bli ett behagfullt sår, det vi bär med oss, när Kristi ljus lyser upp det. Istället för att förbittras inifrån, kan vi finna försoning och ny hjälp. Därför är det så viktigt att vi ser på vårt liv, som Hans Urs von Balthasar (1905-1988) säger, som en teologisk existens. Vi tror att teologi är något vi läser om i tjocka luntor. Men teologi har med vårt liv att göra. För att tolka vårt liv behöver vi teologin, tron. Vi behöver se på livet utifrån Kristusmysteriet, utifrån korsets och uppståndelsens perspektiv. Vi delar något av korsets verklighet, men vi gör det alltid utifrån uppståndelsens nya liv. Då blir det något helt annat än om vi bara fastnar vid ytan, vid det som kändes som svårt eller fint.

Här kan Edith Stein hjälpa oss att upptäcka, att som kristna är vi alltid förenade med Jesus Kristus. Allt det som händer har något med honom att göra. Vi möter honom inte bara i kyrkan, i gudstjänsten, i bibelläsningen och bönen, utan han möter oss överallt. En reträtt skall hjälpa oss att förstå, att allt det som sker har med Gud att göra. Gud försvinner inte bara för att vi inte tänker på honom. Han ser ständigt på oss med kärlek. Hans närvaro är den ständiga horisont, den grund där vi står och lever. Då får vi ett helt annat förhållningssätt till vår egen existens.

I mig vill Gud göra sig så närvarande, att han blir förklaringsnyckel till det som sker, det jag känner, det jag kämpar med, det jag lider av, det jag gläder mig åt. Genom mitt dop är jag så djupt förenad med Jesus, att det inte går att skilja oss åt. Det glömmet vi ibland eller förstår aldrig. Jag kan inte förstå mig själv, om jag inte ser på mig själv med Jesu egna ögon. Jag kan aldrig förstå min nästa och inte heller livet. Tron är, som skolastiken lär oss, att dela Guds synsätt på sig själv och på hela tillvaron. Jag får se på Gud, världen och mig själv med Guds ögon. Den helige kyrkoherden av Ars Jean-Marie Vianney (1786-1859) säger, att det är som att ta på sig ett par glasögon. Vi ser samma verklighet vare sig vi har glasögon eller ej. Men tar vi på oss trons glasögon, då ser vi på ett annat och djupare sätt. Vi ser på verkligheten med Guds ögon. Det är något som tar tid att växa in i, men hela Kyrkans liv vill lära oss att se på Gud, på världen och oss själva med Guds egna ögon. Här ser vi som i en dunkel spegel (1 Kor 13:12), heter det. Vi ser inte riktigt klart. Ibland har man lite fläckar på glasögonen och ser

inte riktigt tydligt. Men en gång i den eviga härligheten skall vi se Gud sådan han är. Då skall vi förstå och se alla sammanhang. Här på jorden är det en läroprocess, en skola.

Det kan dröja innan vi kan se med Guds ögon på vissa delar av livet. Vi kan tänka på *Shoah*, förintelsen. Vad kan Gud ha med detta fruktansvärda att göra? Det gäller även i vårt eget liv. Varför blev det så illa? Varför gick äktenskapet i kras? Varför tog mina barn livet av sig? Det finns djupa och svåra sår. Det är inte omedelbart vi kan svara, utan det är ofta en livslång kamp för många att förstå, att Gud ändå var där. Han var med i Auschwitz. Han släppte inte taget om dem som inte ville leva längre. Hela vårt liv kan vi lära oss att mer och mer se på oss själva och på varandra med Guds barmhärtiga ögon. Jesus säger, att vi skall älska våra fiender (Matt 5:44). Då säger någon: men jag har inga fiender. Men ofta är det ändå någon människa vi har svårt att riktigt se på med Guds barmhärtighet. Då får vi gå igenom en läroprocess.

Det klassiska exemplet för att bli förklarad som martyr av Kyrkan är, att man måste förlåta sina bödlar. Att man kan förlåta blev mycket tydligt för mig, när jag som nybliven biskop kom till Spanien, till ett stift uppe i Pyrenéerna som heter Barbastro. Där hade under spanska inbördeskriget 83 procent av alla präster blivit mördade. Då vi gick genom staden, sade man, att här fördes biskopen upp på torget, och alla skrek att man skulle döda honom. Så blev han offentligt kastrerad och korsfäst på torget. Men biskopen upprepade hela tiden: jag förlåter er mina barn. Att förlåta är inte lätt, men nödvändigt. Det kan vara svårt att förlåta dem som mobbade oss i skolan. Detsamma gäller vid arvsskiften. De som alltid har varit vänner, kan bli livslånga fiender på grund av en tesked eller en miljon. Att våga se på människor med Guds barmhärtiga och förlåtande ögon låter vackert, men det kan vara mycket svårt. Ibland kan det faktiskt vara svårare, när det är mindre dramatiskt.

Edith Stein kan hjälpa oss att se på det egna livets och på världshistoriens svåra frågor med Guds ögon. Ett litet lidande kan göra oss förbittrade. Vi liksom fräts sönder inombords av en bitterhet, av en besvikelse att livet inte blev som vi hade tänkt oss eller av att regeringen inte höll. Vi hakar upp oss på lite olika saker. Ändå får vi tro, att Guds nåd kan hjälpa oss steg för steg. Här kan vi citera en annan samtida till Edith Stein, Franz Kafka (1883-1924), som säger: ”Vi har ögon för att se med. För att känna Gud har vi vår egen existens”. Vi behöver försöka se, att under hela vår historia har vi levt i Guds närvaro. Han har ständigt funnits med i bakgrunden, men vi har inte alltid sett honom. Det är en viktig insikt att se på vårt liv som frälsningshistoria, inte bara som en massa likgiltiga händelser, trevliga eller otrevliga. Jag är skapad till Guds avbild. Något i mig pekar alltid tillbaka på honom. Genom mitt dop har denna gemenskap förinnerligats, förstärkts och fördjupats. Jag kan helt enkelt inte förstå något av mig själv om livet och om tillvaron utan Guds hjälp. Det kan Edith Stein hjälpa oss med, så att hon blir en följeslagare, för att vi själva skall kunna upptäcka, hur Gud är med i vårt liv, i vår tillvaro.

Edith Stein föddes i en from judisk familj med många syskon. Familjen var välbärgad, men fadern dog tidigt, och modern fick ta över den timmervaruverksamhet som han drivit. Edith var då bara 1½ år gammal. Det blev modern, den fromma judinnan, som fick uppfostra och försörja en stor barnaskara. Edith var en brådmogen liten flicka. Hennes första och största lidande var, att hon måste gå i barnträdgården. Hon kämpade med näbbar och klor för att inte behöva sitta i denna förskräckliga anstalt. Hon fick sedan börja i en skola, som hette *Victoriaschule*, som till namnet var protestantisk men ganska sekulariserad. Skolan älskade hon däremot. Hon ville lära sig och ta till sig mycket. Men som så ofta sker i puberteten tog

hon avstånd från tron. Det är ett globalt fenomen i vår tid, att barnen väldigt tidigt tar avstånd från tron. Också på det sättet kan hon likna många i vår tid. Många föräldrar och ibland mor- och farföräldrar lider över att deras barn och barnbarn inte vill veta av Kyrkan, Kristus och tron. Det är vanligt, inte minst bland dem som har kommit hit från andra länder med sin tro och sökt bevara den. Sedan kastar barnen allt över bord. Då kan det vara lätt att fastna i bitterhet och självanklagelse. Vad skulle man ha gjort för att hjälpa barnen? Ett par kvinnor i Västerås slöt sig då samman och bildade Sankta Monikas bönegemenskap. De sade, att liksom den heliga Monika (331-387) bad och grät för sin sons omvändelse, får de göra likadant. Vi får inte ge upp eller fastna i bitterhet utan tro, att om vi litar på Gud kan nåden ändå göra något stort i människors liv.

Edith Stein hade alltså en period som övertygad ateist i unga år. Men det var inte den ateism, som vi ofta möter nu, en slags likgiltighet, utan det var ett enda rop på sanning. Hon sökte sanningen. Det har blivit ganska ovanligt i vår tid. Man talar om min sanning och din sanning. Man har förlorat perspektivet på att det finns något som är objektiv sanning. Många kristna har också förlorat insikten i att vi är förpliktade att följa sanningen. Thomas av Aquino (1225-1274) sade till och med, att om vi inte tror att Gud är sanningen får vi inte tro. Tron är mer ett sanningskrav än en slags känsla av trevlighet och mysighet. I vår tid har själva språket förändrats. Något känns riktigt för mig, det känns bra, men inte för att det är sant och att jag därför måste tro på det. Jag tror då på något, även om det inte är rätt att tro på det. Detta visar på behovet att vara sanningssökare.

Edith började studera vid universitetet: psykologi, germanska språk och historia. Faktiskt blev hennes första kontakt med kristendomen, när hon fick läsa Fader vår på gotiska. Gud har många möjligheter att nå människor. Ibland kan det vara på helt oväntade sätt. Det är en lång, lång process för henne. Hon hade tagit avstånd från sin judiska tro. Hon började söka sanningen i filosofi. Det är faktiskt en slags klassisk tanke att göra det. Man brukar kalla filosofin för teologins dotter. I den katolska prästutbildningen måste man först läsa ett eller två år filosofi, innan man börjar med teologi. Det är för att man skall försöka förstå hur man tänker i världen, för att kunna hjälpa människor att utifrån ett sekulärt tänkesätt närma sig tron och teologin. Edith hade turen att stöta på en filosofisk riktning, fenomenologin, som hjälpte henne på vägen.

Fenomenologin blev för många en väg till kristen eller judisk tro. Den store läraren på den tiden i Göttingen var Edmund Husserl (1859-1938), själv av judiskt ursprung men han tillhörde nu den protestantiska kyrkan. Denna filosofi tillhör den riktning inom filosofin som man brukar kalla en realistisk filosofi, som utgår från verkligheten, från fenomenen, från tingen. Den andra riktningen brukar man kalla en idealistisk filosofi. Den är idealistisk, inte i den meningen att man är människovänlig och god, utan att man utgår från idéerna. Dit hör t.ex. Immanuel Kant (1724-1804). Svensk filosofi i allmänhet utgår mer från idéerna än från tingen. Det kan tyckas oväsentligt, men också många kristna har präglats av den synen, där det mer är tankarna och känslorna än fenomenen och verkligheten man utgår från. Utan att man riktigt märker det, är man väldigt beroende av känslolägen och stämningar. Om man frågar någon varför han eller hon går i kyrkan, kan svaret bli, att det är så stämningsfullt. Men stämningar kommer och går. Det finns alltså två huvudriktningar inom filosofin. Den ena är den mer realistiska som hos Thomas av Aquino och också fenomenologin. Man utgår från verkligheten, fenomenen, tingen, inte från vilka tankar, idéer och känslor man har. Faktiskt blev den realistiska filosofiska riktningen en väg till tro för oerhört många människor. Någon

sade, att man borde helgonförklara Edmund Husserl, eftersom han hjälpte så många att hitta vägen till kristendomen. Tiden mellan det första och det andra världskriget var det påfallande många av judiskt ursprung som blev kristna, antingen katoliker eller protestanter, både inom litteratur och filosofi, något man inte alltid har tänkt på. Edith Stein är typexempel på detta.

Hur kom då Edith till tro? Det är många små steg på vägen. Så är det ofta för människor i vår tid. Även om man växer upp i ett land som Sverige, där man kan tycka att de kristna rötterna är starka, är det väldigt många som ändå famlar sig fram i mörkret. Därför är det så viktigt att hjälpa människor att förstå, att de är eftersökta. Det är någon som söker dem mer än de söker honom. Ändå har människan en frihet. Hon kan tolka verkligheten på olika sätt. Jag hörde nyligen en berättelse om en familj, där en flicka var mycket sjuk och hela tiden hade problem med sin hälsa. Sedan åkte familjen ner till Lourdes och flickan blev frisk, men hon trodde inte ändå. Men hennes bror började då plötsligt bli väldigt from. Ibland kan Gud tala mycket tydligt till en människa, men det kan då hända att någon annan kan ta det till sig istället. Det finns ingen garanti för att även om Gud uppenbarar sig mycket tydligt, människan tar emot honom. Det stora med den mänskliga friheten är, att Gud inte tvingar någon till tro. Vi får ändå hjälpa människor att ha en beredvillighet och en öppenhet.

Här kan filosofin komma in, så att vi i alla fall kan förbereda människor för att möta sanningen, och att man då utgår från verkligheten, tingen. Ingen kan betvivla att ordet sanning finns. Men det kan finnas filosofiska riktningar som säger, att det är en illusion. Allt det vi ser är bara en illusion. Det finns egentligen inte. Men de flesta av oss är ändå övertygade om, att det t.ex. finns ett bord i rummet. Då kan man fråga, varför det finns någonting överhuvudtaget. Det kunde likaväl inte finnas någonting. Så småningom kan man då arbeta sig fram till, att om det finns någonting, då måste det finnas någon orsak. Bordet kan ju inte finnas bara för att bordet vill vara ett bord. Filosofin kan, om man utgår från fenomenen, tingen, realiteten, bli en väldig hjälp att komma till tro. Men utgår man från idéerna, kan människor få för sig vad som helst. Det ser vi nu under pandemin. Det finns väldigt många teorier, och man kan tänka sig nästan vad som helst, om man utgår från sina egna tankar och känslor. Men utgår man från det man ser och hör, är det i alla fall lite lättare att hitta vägen till sanningen.

Det är många små tecken som Edith Stein får för att komma till tro. Inte bara genom filosofin, tänkandet, utan också genom mötet med människor. Det är något vi alla måste vara medvetna om. Många av oss kanske är ensamma kristna i vår miljö. Vi katoliker är mer medvetna om den aspekten, eftersom vi är väldigt få i Sverige. Vi kan ha varit ensamma katoliker i skolan eller på jobbet. Men nu för tiden är det något alla kristna upplever. Jag kan vara väldigt ensam med min tro i min familj, bland grannarna och på jobbet. Då blir jag genast mer intressant, men jag kan också bli mobbad, ifrågasatt och trakasserad. Det har visat sig att många ungdomar är trakasserade i skolan, inte minst av sina lärare. Jag minns hur två olika personer reagerade en gång. En av dem var en frikyrkopräst, som var väldigt ledsen. Det är synd om ungdomarna, sade han. Men så fanns det också en katolsk journalist som sade: nej, det är bra, då måste de kämpa för sin tro och ta den på allvar. Motstånd kan väcka djupare tro, något man som katolik i Sverige ofta har varit van vid. Man måste själv ta ställning och våga stå upp. Man kan inte lita på omgivningen. Den som själv är fostrad i en annan kristen tradition, som tidigare har varit starkare, upplever det nu som något svårt, något jobbigt. Vi kan reagera olika på samma verklighet. Det viktiga är, att vi måste ta ansvar själva. Vi kan inte räkna med att alla skall ställa upp och försvara oss, utan vi har en personlig kallelse genom vår tro att

vittna om Kristus. Vi får stå för vår tro, inte låta oss slås ner och bli deprimerade, om folk blir arga eller besvikna utan, tvärtom se det som en anledning till att bli vittne, martyr.

Edith Stein hade turen att möta människor som vågade stå för sin tro. Under det första världskriget gick hon ut som frivillig sjuksköterska till ett fältlasarett i dåvarande Mähren, nuvarande Tjeckien. Där mötte hon många av soldaterna. En del hade tro och andra inte. Sedan fick hon möta en krigsänka. Filosofen Adolf Reinach (1883-1917), som tillhörde fenomenologernas krets, hade stupat. Edith oroade sig för hur hon skulle kunna möta den unga änkan, som har förlorat sin älskade man. Men istället var det änkan som tröstade henne. Änkan var en djupt troende, protestantisk kristen, som såg Kristi kors i allt detta. Hennes obrutna tro blev ett viktigt vittnesbörd för Edith.

Vi får inte glömma, att Edith växte upp i Tyskland, ett land som fortfarande var mycket delat mellan protestanter och katoliker, och det fanns inte mycket till ekumenik. Man brukar säga, att den tyska ekumeniken föddes i koncentrationslägren, där man möttes. Här ser vi hur svårt det kan vara för dem som söker kristen tro, när de upptäcker hur splittrade vi kristna är. Vi är här vana vid att folk går till Betel eller Filadelfia. Men för dem som kommer utifrån är det en skandal och svårt för dem att möta Kristus, när det finns så många olika avdelningar. Det kan ofta vara en stöttesten och svårighet för många som närmar sig kristendomen. Den svårigheten fördröjde länge Ediths konversion. Det var lite lättare för henne att möta den protestantiska kristendomen av sociala skäl. Hon sade, att i hennes hembygd i Schlesien såg man katolikerna som en lågtstående ras, som föll på knä, när de kysste prästernas skor. Att göra det var en sed i denna del av Tyskland och Polen. För Edith hade det varit mycket lättare att anpassa sig efter den protestantiska kyrkan. Den kristna splittringen fördröjde hennes upptäckt av kristendomen. Ändå fick hon vissa möten med katolsk tro som i och för sig kan tyckas ganska obetydliga. Hon berättar hur stort intryck det gjorde på henne, när hon kom in i domkyrkan i Frankfurt. Då kom det in en kvinna med en massa torgkassar och kastade sig på knä och bad. Att någon gick in i en kyrka för att be inför Kristus i tabernaklet och i eukaristin gjorde intryck på henne. Hon var en ärlig sanningssökare, och hon ville få visshet innan hon tog det avgörande steget.

Då kommer vi fram till det som blev genombrottet. Edith befinner sig i en andlig kris, en slags depression. Den som söker sanningen och inte finner den kan ha det mycket jobbigt. Att det är så får vi inte glömma, när vi möter människor omkring oss, som vi tycker om och som vi tycker borde bli kristna. De har så mycket gott i sig, och ändå begriper de inte. De är mycket bättre än vi, mer osjälviska, offrar sitt liv, och ändå kan de inte tro. Man kan undra varför de inte är kristna. De har så mycket gott inom sig. Men Edith var så djupt ärlig och sanningssökande, att hon måste få ett svar. Då är hon hemma hos sin väninna ute på en vingård, en mycket from protestantisk kristen och filosof som hette Hedwig Conrad-Martius (1888 -1966). Edith hade ännu en sömnlös natt. Hon gick då till det välfyllda biblioteket och tog ut en bok från bokhyllan. Det råkade vara den heliga Teresa av Avilas (1515-1582) självbiografi. Det finns dock inga riktiga tillfälligheter. Edith blev så fascinerad, att hon läste hela natten. På morgonen sade hon, att nu trodde hon. Vem som helst som tar den här boken skulle inte säga så. Många skulle tycka att boken var lite långdragen och svår att förstå. Men just för henne blev det nådens tilltal genom en karmelitnunna.

Man har frågat sig, varför det blev så för Edith Stein, men det har hon aldrig förklarat. Man kan i alla fall försöka förklara det i efterskott. Denna karmelitnunna hette i klostret Teresa av

Jesus. Teresa ser i hela sitt liv, hur Jesus kommer till henne, talar till henne och hjälper henne. Hon gick också igenom en period av likgiltighet. Hon levde i tjugo år som en likgiltig nunna, innan hon kom fram till sin omvändelse. Hon hade en lång omvändelseprocess. Även Teresa hade judisk bakgrund. Hennes farfar var en judisk köpman från Toledo, som hade blivit döpt men sedan återfallit i judendomen. Han var en sökare som hade gått fram och tillbaka.

Edith blev övertygad om att hon skulle bli kristen och ville döpas som katolik. Då gick hon till prästen och sade, att hon ville döpas och bli katolik. Som de flesta präster sade han: sakta i backarna. Det går inte så fort här. Du kan inte skriva in dig på en gång. Du måste undervisas noga. Det visade sig efter kort tid, att hon hade läst in katekesen på nolltid. Då fick hon ta emot dopet den 1 januari 1922 i en liten kyrka i Pfalz, som sedan har blivit en vallfärdskyrka. Just den dagen firade man enligt dåtida kalender Jesu omskärelse. Det är en av de mest judiskt präglade högtiderna, det som kallades Jesu namn, Jesu namngivning som han fick vid omskärelsen. Hela Ediths väg som kristen, som katolik har en judisk accent. Vi skall se att hon genom att upptäcka Jesus återvände till sina fäders tro. Hon hade förlorat allt intresse för judendomen, även om hon faktiskt under sin ateistiska tid ändå brukade fasta under *Jom Kippur*. Edith bevarade ändå någonting, trots att hon inte längre trodde.

Detsamma kan vi se hos många judar i vår tid. Många har tagit avstånd från judendomen som tro, men det finns i alla fall någonting kvar. Man brukar säga, att en judisk ateist inte är en vanlig ateist. Något sitter kvar. Man brukar se något liknade hos en katolsk ateist, som inte bara är ateist, utan det kan finnas någonting kvar. Så är det ofta med dem som har haft en kristen tro, att någonting kan ändå finnas kvar. Det får vi se som hoppfullt, att Gud inte så lätt släpper taget om en människa. Även om vi tar avstånd, tar inte Gud avstånd. Det är därför vi aldrig får förlora hoppet. När vi ser att våra nära och kära tycks förneka, ta avstånd, lämna Gud, lämna Kyrkan, finns det alltid hopp. Mellan stigbygel och marken finns det alltid hopp, säger Graham Greene (1904-1991) Han återknyter då till medeltidens torneringar. Medan man såras av lanser och faller ur sadeln, ur stigbygel, kan det finnas ett ögonblick av ånger och öppenhet för Gud. Det är därför dödsbäddarna är så viktiga, så att människor får möjlighet att försona sig med Gud inför dödens ofrånkomlighet.

Vi lämnar nu Edith ett tag som nydöpt för att följa henne vidare i hennes frälsningshistoria. Då kan vi tänka efter, vad dopet innebär för oss själva. Är det en levande verklighet? Litar jag på att det jag har fått där bär mig genom livet, att jag är ett heligt tempel genom dopet, där Gud bor, att jag är så djupt förenad med Kristus i hela hans mysterium, att korset och uppståndelsen är inristat i mig? Nu för tiden är det mycket populärt att tatuera sig. Vi kan möta fromma kristna som har hela Kristi kors avbildat på sin rygg eller Vår Fru av Guadelupe. Några har mer diskret det lilla korset på armen, som många kristna från mellanöstern har. En del har det till och med på halsen. Det är sådana fromma bruk som vi lyckligtvis inte är förpliktade att ha. Vissa menar, att man också förringar Guds skapelse genom att försöka göra sig vackrare genom en tatuering. Genom dopet är korset intatuert i vår själ. Vi behöver inte tatuera in något på vår kropp, för vi är så djupt förenade med Kristus, att hans kors och hans uppståndelse hela tiden är en verksam kraft i oss. Därför ber vi om Guds nåd och hjälp för att bli kvar i denna ständiga Kristusförening.

Herre, Jesus Kristus, du är med oss på vår vandring genom livet. Lär oss att tro, att vi aldrig är övergivna och att du alltid är med oss. Öppna våra ögon, så att vi ser här och nu med

vilken stor ömhet du följer oss på vår väg, steg för steg. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Föredrag II

Vi ber med Edith Steins egna ord ur en novena till den Helige Ande.

Vem är du, ljuvliga ljus, som uppfyller mig och lyser upp mitt hjärtas dunkel? Du leder mig fram liksom en moders hand, och om du släpper mig, så kunde jag inget steg mer ta. Du är den rymd, som omsluter mitt väsen och döljer det i sig, dig förutan sjönk jag ner i avgrunden, i intets avgrund, varifrån du lyft mig upp i ljuset. Du som mig närmare är än jag själv och innerligare än mitt innersta – och ändå ogripbar och ofattbar och trotsande varje namn: Helige Ande – eviga Kärlek. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Vi får lita på att den Helige Ande leder vårt liv. Diskret, försynt, fördolt verkar Anden ständigt inom oss. Allt som är sant, gott och äkta i vårt liv och i världens liv kommer i sista hand från den Helige Ande.

Vi har nått fram till Ediths dop. Genom dopet blir vi den Helige Andes tempel, där Anden ständigt verkar för att föra oss allt djupare in i den unika och personliga relationen till Jesus Kristus. Vi såg att Edith så att säga fick sin sista nådastöt genom mötet med den heliga Teresa av Avila, som är ett levande exempel på det man brukar kalla brudmystik. Den djupa relation till Jesus Kristus, som vi alla är kallade att få del av, motsvarar brudens förhållande till Brudgummen. Kristus är Brudgummen, Kyrkans brudgum. Han vill att varje lem i Kyrkan skall växa in i denna allt djupare, omdanande förening. Därför använder mystiker i alla tider bilden av brud och brudgum. Redan i Höga Visan i Bibeln har vi denna bild, som sedan helgon och mystiker i alla tider har anknutit till. Teresa av Avila har också kommenterat Höga Visan i en av de skrifter, som finns översatta till svenska.

I vår tid har vi lite svårt för det här språket. Säger man Kristi brud tänker nästan alla på Knutby. Här ser vi att det religiösa språket inte alltid är så lätt. Det kan ge associationer som inte är välkomna. Därför är det svårt i vår tid att använda detta språk, och det har det väl alltid varit. Teresa av Avila berättar själv, att när en präst började förklara bilden av brud och brudgum, började folk att fnittra i kyrkbänkarna. Det är inte lätt att uttrycka vad det innebär, när människan kommer in i en så djup förening med Jesus Kristus, att hon helt går upp i den och förvandlas av honom. Egentligen är meningen med varje människas liv, att hon skall bli alltmer förvandlad, förenad i sin kärleksrelation till Kristus, så att hon mer och mer blir honom lik.

Troligen var det just detta i Teresas självbiografi som talade så djupt till Edith Stein. Hela resten av hennes liv går ut på att mer och mer bli Kristuslik. När hon så småningom kommer till klostret, väljer hon namnet av Korset. Ännu är det för tidigt för henne att gå i kloster. Hon berättar, att ungefär samtidigt som hon kände kallelsen att bli döpt och bli kristen, kände hon kallelsen till klosterlivet. Det är inte så ovanligt för konvertiter, att kallelsen att tillhöra Kristus och Kyrkan och samtidigt ge sitt liv för honom går samman. Men som alltid sade prästen, nej, det är för tidigt. Hon måste först växa in i Kyrkans gemenskap och verkligen kunna leva ett liv ute i världen i gemenskap med Kristus. Då valde Edith det nästbästa, att arbeta i en klosterskola hos dominikansystrarna i Speyer. På det sättet ville hon visa, att hon ville efterfölja Jesus så mycket som möjligt, men att hon ännu inte var mogen för den fulla

gemenskapen med honom i klostret. Hennes biktfader sade också, att av hänsyn till sin mor, den fromma judinnan, kunde hon inte tillfoga henne ännu ett hårt slag. Det var naturligtvis för den fromma judiska modern ett fruktansvärt slag, att hennes dotter valde att bli döpt som kristen. Det är alltid svårt, när man som troende ser, att någon i familjen väljer en annan tro.

De här två kvinnorna lyckades ändå bevara sin inbördes kärlek, fastän de tillhörde olika trosinriktningar. Det märkliga var, att Edith Stein samtidigt som hon blev döpt också på något sätt återvände till sin judiska tradition och bakgrund. Även under sin ateistiska tid hade hon, som vi sade, fortsatt att iaktta fastebruket på försoningsdagen. Men nu började hon att följa med modern till synagogan för att delta i gudstjänsterna. Samtidigt som man bad psaltarpsalmerna på hebreiska, följde Edith texterna i det latinska breviariet. Hennes mor blev mycket förvånad, när hon såg att det var samma texter som de bad utifrån olika utgångspunkt. I de här två kvinnorna ser vi en slags mötespunkt mellan synagogan och Kyrkan. Under tidernas lopp har man alltid ställt dessa två storheter mot varandra. Vi ser i många medeltida kyrkor, jag tror också i Uppsala domkyrka, bilden av synagogan som en kvinna som har en bindel för ögonen, eftersom hon inte ser, medan Kyrkan är en bild av den seende kvinnan. Man har spelat ut synagogan mot Kyrkan. Men Edith Stein förbådar den försoningsteologi, som sedan blev så tydlig i Johannes Paulus II:s liv, att mer se till det som försonar och binder ihop än till det som skiljer åt. Samtidigt kan man inte helt undgå, att det finns en skiljelinje. Edith Stein och hennes mor känner en djup, personlig kärlek till varandra men samtidigt en stor sorg över att man inte kunde dela hela den religiösa verkligheten.

Under åren som lärarinna får Edith Stein Kyrkans ögon på sig. Man ser, att hon har en stor intellektuell kapacitet för att förklara den kristna tron i ett samhälle som är i kris. Vi får inte glömma, att den här tiden är en mycket orolig tid i Tyskland, då både nazismen och kommunismen tränger fram, och som kristen kan man stå ganska handfallen i en sådan situation. Därför kommer Edith Stein under de här åren fram till 1933 att inbjudas för att tala om kvinnans uppgift och kallelse på många ställen i den tyskspråkiga världen, inte bara i Tyskland utan också i Schweiz, Österrike och Tjeckoslovakien. Edith Stein betonar det som man i vår tid kallar särartsfeminism, som innebär att kvinnan i Guds plan har en speciell kallelse att verka för en kärleksfull, broderlig och systerlig atmosfär som skall bjuda motstånd mot allt vad våld och förtryck heter.

Här anknyter Edith till Jungfru Marias roll. Det är inget nytt, men hon gör det i en konkret, social situation. Det typiska för henne är att hon betonar, att i en situation, där våld, förtryck och alltför manligt maktspråk riskerar att ta överhanden, har kvinnan en övergripande betydelse, att i Jungfru Marias efterföljd stå som en mur. Här anknyter hon mycket tydligt till det som man teologiskt kallar jungfru Marias obefläckade avlelse, som innebär, att Maria redan från början är delaktig av frälsningens frukter och befriad från arvsynnen. Kristus är den som befriar oss, den som frälser oss, men Maria fick redan från början del av denna nåd för att kunna bli Guds Moder. Det är en tydlig katolsk trosaccent, som också finns i ortodoxt tänkande, när man talar om Maria som den Allheliga, *Panagia*. Det får konsekvenser i kvinnans speciella kallelse i familj, samhälle och politik. Detta är Edith Steins stora uppgift under de här åren, då hon främst kommer att tala för katolska lärarinnor och akademiker i den tysktalande världen.

Edith säger, att om inte kvinnan tar på sig denna uppgift, kan vad som helst hända. Om kvinnan inte ser sin uppgift som mor, lärarinna, engagerad i familj, samhälle och politik, att i

Marias efterföljd stå för en sådan livsmodell, då är risken stor att våld och förtryck kommer in. Vi måste förstå detta utifrån den sociala verklighet Edith levde i, då ofta kommunistiska och nazistiska gatugång kämpade om herraväldet i tyska städer. Kvinnans roll är väsentlig i hela livet. Detta utgår naturligtvis från den syn hon har på vår kallelse att efterfölja Jesus Kristus och förenas med honom på ett så djupt sätt. Vi kan dra en linje från brudmystiken till kallelsen i samhället. Då ställer man sig frågan, om inte också männen måste stå emot. Jo, naturligtvis, men Edith ser att kvinnan har en djupt personlig och samhällstillvänd kallelse i världen. Det är det nya, att kvinnan inte bara skall hålla sig i bakgrunden, att hon inte bara skall vara den som sköter hemmet, hushållet, utan att hon också har en roll i samhällsutvecklingen på olika plan. Naturligtvis talar Edith ofta för döva öron i denna tid. Vi vet hur historien utvecklade sig. Hennes försök att hjälpa kvinnorna att ta det här ansvaret fick ett visst gensvar, men i stort sett kunde det inte stoppa den utveckling som fanns i dåtidens Tyskland.

Vi får ändå se det som Ediths bidrag till en bild av kvinnans kallelse i världen och i Kyrkan, att genom en profetisk, karismatisk roll i Jungfru Marias efterföljd stå som en mur som hindrar våld, orättfärdighet och förtryck att få sista ordet. Då anknyter hon till det man historiskt sett brukar knyta till Jungfru Maria, att hon speciellt i svåra situationer alltid har setts som den som talar väl för de små, de förföljda, de utsatta. Här brukar man anknyta till olika Mariauppenbarelser. Vi har Guadalupe i Mexiko, där Maria uppenbarar sig för en indian och ger honom och hans folk sitt beskydd i en svår tid. Vi har Maria som förklaras som Polens drottning i en svår tid. Det är intressant att det var en av Gustav Vasas ättlingar som blev kung i Polen och utropade Maria till Polens drottning. Det fick också konsekvenser i vårt land under förföljelsetiderna, då man såg Maria som Nordens drottning, den som skulle försvara Kristus och den kristna tron även på våra breddgrader, speciellt för de förföljda katolikerna. På många olika plan har man sett Jungfru Maria som de fattigas försvarare, som de svagas talesman, som den som skall vara fredens drottning. I Marialitanian har man flera sådana uttryck, Maria är fredens drottning, de betrycktas tröstarinna osv. Edith Stein menar att varje kvinna i princip är kallad att efterfölja Jungfru Maria både i familjen, i sin yrkesroll och i sin politiska befattning. Någon sade, att i vår tid kan vi se en ekumenisk aspekt av detta i Angela Merkel, som är protestantisk pastorsdotter från det gamla DDR. Hon har blivit en symbol för ett fredligt, flyktingvänligt och öppet Tyskland. Vi får tro, att Jungfru Maria kan inspirera en kvinna att ta sitt ansvar.

Något liknande finner vi också i den så kallade befrielsesteologin, där man utifrån Magnificat ser, att det också kan ses som ett mer socialt, politiskt manifest. De mäktiga har han störtat från troner och de fattiga och små har han återupprättat. Edith Stein kombinerar mystik och politik. Det är inte partipolitik, där hon säger att man skall rösta på ett visst parti. Men hon betonar mycket starkt, att Jungfru Marias roll i det kristna mysteriet innebär, att man i hennes efterföljd har ett ansvar för samhällsutvecklingen, för hur man uppfostrar barn, ja, alla de aspekter som gör att man kan förmedla ett kristet ideal också i en tid när det finns högljudda röster som har andra budskap att komma med.

Den här delen av Edith Steins liv, alltså efter hennes dop fram till inträdet i klostret, kan vara inspirerande inte bara för martyrer utan även för alla dem som lever i samhället och upptäcker, att de faktiskt har en möjlighet att påverka. Det finns en kallelse, som den Helige Ande kan uppväcka, att verkligen ta sitt ansvar. I alla tider och miljöer gäller, att vi inte bara är åskådare, utan den Helige Ande vill använda oss för att på olika sätt påverka utvecklingen,

i det lilla men också i det stora, i god riktning, alltså det som man i vår tid brukar kalla sociallära. Det innebär, att Kyrkan inte bara har en mystik utan också en syn på livet i samhället. Där har hon en uppgift att förmedla evangeliet och hjälpa människor. Edith Stein betonar, att kvinnan har en mycket specifik kallelse och uppgift att i Marias efterföljd peka på evangeliets värde, ett slags andlig moderlighet. I vår tid har feminismen ofta tagit andra uttryck och betonar mer, att det inte är så mycket skillnad mellan man och kvinna. Men det finns, menar Edith, en helt specifik kallelse. Tar inte kvinnan på sig den kallelsen, då är vad som helst möjligt i ett samhälle, när inte moderligheten uttrycks och får ett genomslag i samhället. Då är det ofta de små, de som inte syns och märks som får lida, ja, de gamla, de fattiga, de ofödda, de som inte syns och märks och har en egen röst.

Den här perioden är för Edith Stein ett slags mellanspel ute i samhället. Även om hon lever ett ganska avskilt liv som lärarinna i en klosterskola, anlitas hon över hela den tysktalande världen för att peka på kvinnans kallelse i Jungfru Marias efterföljd. Under tiden försöker hon fördjupa sig i den kristna traditionen men också i den judiska, främst i mötet med modern. Det tragiska var att inget av moderns barn egentligen hade fullföljt den judiska traditionen. Alla hade mer eller mindre sekulariserats. Det fanns ändå en ortodoxt troende judinna i familjen, som Edith hade kontakt med, eftersom hon var väldigt intresserad av att se, hur man som kristen ändå kunde föra det judiska arvet vidare.

Det är intressant att Edith kunde delta i synagogans gudstjänster. På den tiden var det inte tillåtet för katoliker att delta i protestantiska gudstjänster. Då undrar man, hur det kunde komma sig att hon fick gå till synagogan. Det berodde på att synagogan inte var en gudstjänstlokal i samma mening som i en kyrka utan mer en samlingsplats. I dåtidens Tyskland fanns det ibland väldigt stränga åtskillnader mellan katoliker och protestanter. Som nämnts var det egentligen först i koncentrationslägren som skiljelinjen från reformationstiden började övervinnas genom förgrundsfigurer som Dietrich Bonhoeffer (1906-1945). Här ser vi hur tragiskt det är, när vi kristna går skilda vägar. Samtidigt får vi förstå, att det inte var helt enkelt för Edith som kristen av judisk härkomst att möta andra judar, även om det under den här tiden faktiskt var en hel del judar som lät sig döpas, inte minst i den filosofiska kretsen kring fenomenologin. Det gällde också stora författare som Alfred Döblin (1878-1967), som skrev *Berlin Alexanderplatz* och även Joseph Roth (1894-1939). Det var en brytningstid i Europa, där många kämpade om Europas själ, men där också våldsideologierna trädde fram.

Därför betonade Edith Stein mycket starkt, att kvinnans uppgift var att stå på barriaderna. Teresa av Avila, som hon inspirerades av, skrev något liknande, när det gällde hennes systrar. De måste kämpa för Kyrkans enhet med bön och bot, men då i det fördolda. Edith däremot betonar, att också i samhällslivet hade kvinnan en viktig uppgift att verkligen stå upp för människor i världen. Redan då började Edith ana något av vad som skulle komma. Speyer tillhörde den del av Rhenlandet, som ännu var ockuperat av franska trupper efter första världskriget. När trupperna drogs tillbaka, blev det stort jubel bland befolkningen. Men Edith sade då, att snart kommer det en förföljelse av judarna, och sedan kommer man att förfölja de kristna. Hon anade, att någonting fruktansvärt var på väg, fast ingenting riktigt tydde på det då. Även om man visste, att nazismen var på frammarsch, hade man ändå inte förstått vad som skulle komma. På något sätt hade hon också en profetisk ådra och varnade, att om inte kvinnan och andra goda krafter gjorde motstånd, så kunde vad som helst hända.

Samtidigt förberedde hon sin klosterkallelse. Hon gav inte upp tanken, även om hennes biktfader hade förbjudit henne att i detta läge – dels var hon så viktig för Kyrkan i den här förkunnelsekallelsen och dels måste hon ta hänsyn till sin mor. Även om hon hade en benediktin som biktfader, ärkeabboten i Beuron, Raphael Walzer (1888-1966), kände hon kallelsen till Karmel. Man kan fråga sig, hur det kom sig att Edith just valde den orden, eller rättare sagt hur fick hon Andens kallelse till just Karmel. Mötet med Teresa av Avila var naturligtvis avgörande. Samtidigt har karmelitorden alltid utövat en dragningskraft på omvända judar, eftersom karmelitorden enligt sin tradition är grundad av profeten Elia.

Då undrar vi, hur det är möjligt att någon kan grunda en orden redan i det gamla förbundet, när inte Kristus hade kommit. Det är en mycket riktig och historiskt sett viktig fråga. Det fanns en tradition ända sedan 1200-talet, att profeten Elias lärjungar på berget Karmel var föregångare till karmelitbröderna. Den traditionen var så stark, att man lyckades med konststycket att få sätta upp en staty av profeten Elia i Peterskyrkan bland de andra ordensgrundarna: Franciskus (1181 el 1182-1226), Benedikt (480-543) och Dominicus (1170-1221). Man trodde, att det var en historisk verklighet, att redan en profet i det gamla förbundet hade kunnat grunda en katolsk orden. Det låter märkligt och det är märkligt. Men här ser vi, att det ändå fanns ett djupt samband mellan det gamla och det nya förbundet. Denna tro bevarade man ändå in på 1600-talet, när de mer kritiskt skolade jesuiterna sade att detta inte kunde vara sant. En historisk-kritisk syn tog död på den här myten. Men statyn av Elia fick bli kvar. Det har alltid varit så, att judiska konvertiter ofta söker sig till karmelitorden, eftersom man mycket tydligt har bevarat detta band.

Här kan man peka på en annan tysk konvertit, Herman Cohen (1820-1871) från Hamburg, som på 1800-talet var ett slags musikaliskt underbarn, lärjunge till Liszt (1811-1886), som också gick in i karmelitorden och bland annat förde orden tillbaka till London och sedan dog, medan han vårdade krigsfångar. I vår tid finns också en mycket känd judisk konvertit från Polen, Daniel Rufeisen (1922-1998), som man just nu har gett ut en bok om, eftersom han har levt ett helt osannolikt liv. Han har varit fånge både av nazister och ryssar och varit gömd i ett nunnekloster och kom sedan till berget Karmel för att på nytt få igång den judekristna traditionen med en hebreisk-talande församling. Så Edith Stein är på något sätt en del av en judekristen tradition.

Det är viktigt att komma ihåg, att även Paulus sade, att om det skulle kunna gynna hans bröder till köttet, var han beredd att bli förkastad från Guds anlete. Det är viktigt att återknyta och inte klippa bandet mellan judendom och kristendom. Visst finns det alltid en skiljelinje, men det gäller ändå att knyta banden starkare. I vår tid försöker man på olika sätt från olika kristna samfund hitta tillbaka till en djupare enhet. Här får man se Edith Stein som en brobyggare.

När Hitler (1889-1945) kom till makten, var det naturligtvis ett fruktansvärt slag. Edith ser, att hennes mor är helt tillintetgjord av sorg över att han lyckats och tagit över makten. Då gör Edith något som många kom att kritisera. Hon frågar sin biktfader, om hon nu kunde få gå i kloster. Som judinna, även om hon är döpt, är det omöjligt att ha en offentlig position i Tyskland. Hon undervisade i en högskola i Münster, men efter maktövertagandet är det inte längre möjligt för henne som judinna att ha en offentlig ställning i Tyskland. Hon önskade få träda in i det kloster, som hon så länge har längtat efter. Biktfaderns svarar, att nu är det möjligt. Samtidigt vet hon, att detta slag kommer att bli mycket svårt för hennes mor.

Hon står inför ett problem, som inte är så ovanligt. Någon som får en kallelse till ett ordensliv vet samtidigt, att familjen aldrig kommer att acceptera det. Även i vår tid är det inte helt ovanligt, att någon som känner sig kallad till ordenslivet vet, att familjen aldrig kommer att acceptera det, i alla fall inte från början. Det kan ändra sig. Då är frågan, om man då skall välja att följa Kristus efter på denna väg, även om man vet, att det kommer att vålla sorg och oro hos de närstående. Evangeliet säger, att vi skall hata vår far och vår mor (Luk 14:26). Men skall vi tolka det så bokstavligt, att vi även måste säga till våra allra närmaste, att vi måste välja denna kallelse? Det kan finnas liknande svåra avgöranden, som människor ställs för. Skall jag lyda Gud mer än människor? Skall jag avstå från min familj, mitt folk, eftersom Gud vill det?

Så kommer ett av de svåraste ögonblicken i Edith Steins liv, när hon skall ta avsked av sin mor, för hon hade verkligen en stor kärlek och vördnad för sin mor. Hon ser henne nästan som ett helgon. När modern en gång dör, säger hon, behöver hon inte be för sin mor, utan nu är det modern som skall be för henne inför Guds tron. Edith ser henne som en helig kvinna. Hon vet, att det här slaget kommer att vara väldigt hårt för modern. Edith kommer då tillbaka till barndomshemmet i Breslau, där mamman redan sitter nedbruten över Hitlers seger. Nu skall hon försöka säga detta svåra till mamman, men först vill hon följa med mamman till synagogan. Mamman var en from judinna och till åren kommen. Hon kunde inte tänka sig att ta spårvagnen, utan hon gick genom halva staden för att delta i rabbinseminariets synagoga i gudstjänsten där.

Efter gudstjänsten frågar mamman, om det inte var en fin predikan. Jo, sade Edith, men hon ville ändå tillfoga något och sade: men det är bara i Kristus som den fulla sanningen kan komma fram. Det kan tyckas okänsligt att säga så, men mellan de här två kvinnorna var det alltid sanningsfrågan som var viktig, inte känslorna. Modern höll helt på det gamla förbundet till punkt och pricka, och Edith höll på Kristus och det nya förbundet. Det kan vara svårt för oss att förstå, för vi vill ju gärna vara så hänsynsfulla, när vi talar med folk av annan tro. Vi vet hur svårt det är att komma fram till en dialog, där man verkligen, samtidigt som man till fullo bejakar den egna tron, också respekterar den andra och säger som det är. Vi vill så gärna släta över. Vi vill så gärna, att det inte skall bli något som vållar oro eller konflikt. Men för dem fanns inte den hänsynen, utan man sade som det var.

Då säger modern: visst kan han ha varit en god människa. Det tror jag säkert. Men varför gjorde han sig till Gud? Det är det som alltid är judarnas stora fråga, men det är kärnan i vår tro. Här kommer man till den oöverstigliga klyftan mellan det judiska och det kristna. Att inte vika undan för det smärtsamma och samtidigt bevara den djupa kärleken är modellen för det interreligiösa mötet. Vi kan inte ge avkall på vår tro. Vi måste säga som det är. Men det betyder inte, att vi skiljs åt som fiender utan tvärtom. Sanningen kan förbinda oss, även om vi ser på den på olika sätt.

Sedan måste Edith säga som det är. Jag är kallad att gå in i ett kloster som jag aldrig mer får lämna. Vi kommer aldrig mer att råkas, men ändå förblir vår kärlek. Naturligtvis är hon medveten om, vilket slag det måste vara för hennes mor. Hon berättar, att när hon lämnade hemmet och kom ner på gatan, brukade alltid modern stå i fönstret och vinka, men inte den här gången. Säkert har vi liknande erfarenhet. Här ser vi också, att det finns en smärta i att inte dela samma tro, även om man står varandra oerhört nära. Det är det som Edith fick erfara. Vi får inte glömma, att det ytterst var en smärtsam tid för judarna.

Edith kommer till Karmel. Hon är en kvinna som är över fyrtio år och dessutom judinna. Det är ingen självklarhet att man vågar ta emot henne. Hon var hela tiden medveten om, att hon kunde sätta klostret i fara. Men hon togs emot med öppna armar. När hon ikläddes dräkten, var hela det katolska Tysklands ledande intellektuella samlade i detta kapell. På den tiden var den blivande nunnan iklädd en brudklänning. Denna brudklänning är egentligen det enda som är kvar av Edith Stein, eftersom hon senare gasades ihjäl och brändes till döds. När jag för några veckor sedan var i Köln på ett uppdrag och besökte karmelitnunnorna, fick jag använda den mässkrud, där man hade sytt in delar av hennes brudklänning. Det var för mig ett stort och oförglömligt ögonblick att iklädas samma kläder som ett helgon.

Nu försvinner Edith Stein in i det fördolda livet. Karmelitnunnorna lämnar ju inte sitt kloster. Men under de här åren i Köln kommer hon att uppsökas gång på gång av släktingar och vänner av judisk härkomst som måste lämna Tyskland. På något sätt fanns vänskapen och banden kvar. En del av dem hade blivit katoliker. En del var sekulariserade judar. En del var troende. Hon blev ändå den fasta punkten, fast hon var fördold för världen. Under den här tiden blev hon Teresa Benedicta av Korset. Namnet Teresa valde hon med hänsyn till Teresa av Avila. Benedicta antyder, att hon också hade kommit benediktinerna nära genom sin bikt-fader. Hon uppskattade deras liturgiska spiritualitet väldigt mycket. Korset anger, att hon såg sin existens som en teologisk existens. Det är typiskt, att man som karmelit alltid får ett tillnamn. Vi har Teresa av Jesus, Johannes av Korset, Thérèse av Jesusbarnet (1873-1897), Elisabet av Treenigheten (1880-1906) och Edith av Korset. Edith anade profetiskt, att hon skulle stå under korset, att hon skulle få bära korset med Jesus. Under de här åren fick hon bära väldigt många människors lidanden. Det stora lidandet var naturligtvis modern. Hon förstod aldrig riktigt Ediths väg. Det var hennes stora sorg, att denna enda dotter, som hade en tro, valde en annan tro. Men modern besökte i alla fall det kloster, som man ville grunda i hemstaden Breslau, dit några karmelitnunnor hade kommit. Hon ville se, vad för slags liv hennes dotter levde, även om hon aldrig ville besöka klostret där Edith var.

Den här perioden i Ediths liv blir först en ökenkamp. Under sitt offentliga liv betonade hon kvinnans moderliga kallelse. Sedan blev det en inre kamp i klostret att genom sitt eget liv och sitt eget offer stå upp för Kristi sak i det fördolda, i det tysta, eftersom karmelitnunnans liv i första hand är en bönekallelse, men för Kyrkan, för världens frälsning. Teresa av Avila betonade väldigt starkt, att detta fördolda liv, som man lever i ständig förening med Kristus, måste bära frukt för världen, för Kyrkan, för människorna. Det är en del av Kristi frälsningsmysterium som man ansluter sig till. Man är inte bara en åskådare, utan man deltar genom detta liv i bön, avskildhet och bot i kampen för världens frälsning. Edith betonar både det offentliga livet genom de år hon tillbringade ute i världen, i samhället, och sedan det mer fördolda, samtidigt som hon blev ett stöd för många. Hon fick hjälpa en hel del vänner bland judar att finna vägen till Kyrkan. Det var en tid mellan kriget, när man i Polen, Tyskland och andra länder såg, att en hel del judar sökte sig till kristendomen. Vi kommer senare att se, att en del av dem får åtfölja henne på martyriets väg.

Sammanfattningsvis kan vi säga, att vi som kristna måste upptäcka vår egen teologiska existens, att vi var och en har en kallelse att låta tron inkarneras i vårt liv, göra det fruktbart för Kyrkan, för världen, för de andra. Vi är inte åtskilda individer. Det är inte bara jag som söker en nådig Gud, utan det är jag som tillsammans med de andra tar emot Guds nåd och låter den bli fruktbar. Jag är en lem i Kyrkan. Det är lite svårt för oss som är uppfostrade i en individualistisk miljö att se detta grundperspektiv. Vi är åtskilda, avskilda. Vi sitter var och en

i vårt lilla bås, men vi hör ihop. Vi har tryggt avstånd, men det skiljer oss inte åt utan förenar oss. Det kan vara bra att pröva sig själv. När jag ser den tomma platsen bredvid mig, vad tänker jag i första hand på? Är det att jag är skyddad eller att jag skyddar en annan? Sådana små kontrollfrågor kan vara mycket viktiga. Vad är viktigt för mig, när jag åker på reträtt? Är det att jag skall bli frommare, eller att jag skall hjälpa andra att bli frommare? Hela tiden måste vi vara medvetna om, att vi också i det andliga livet har en viss själviskhet. Nu har jag äntligen fått pengar för att åka på reträtt för att komma undan världen. Då måste jag se några goda resultat i mitt liv. Det är mycket nyttigt för oss att verkligen vara medvetna om, att vi också i vårt andliga liv kan bli mycket själviska. I församlingarna kan man se det ibland. Vissa vill alltid sitta på en bestämd plats. Då blir man inte glad om någon annan sitter där. Hur reagerar vi, när barnen börjar skrika och vi blir störda?

Edith Stein kan hjälpa oss att se, att vi har en teologisk existens eller som kyrkofäderna säger: vårt hjärta är ett slagfält, där Kristus och fienden kämpar om herraväldet. Vår själviskhet kan smyga sig in i vår andlighet, i vårt sätt att leva vår tro. Därför är det mycket viktigt att hela tiden vara medveten om, att mitt liv som kristen är ett liv till Guds ära och för de andras frälsning och att jag kommer i sista hand. Det är därför Paulus säger, att han är beredd att bli förkastad, om det kan hjälpa de andra. Det är därför ett helgon som Teresa av Avila säger, att om det kan gynna någon annan är hon beredd att vara i skärselden till tidens slut. Detta perspektiv kan gå förlorat. Vi är kallade att kämpa för världens frälsning, för de andra, också i vårt andliga liv. Vi åker på reträtt för de andras skull, för dem som inte kan, dem som inte har råd, dem som inte vet att det är något viktigt. Vi är här för att kämpa för dem. Den kallelsen är mycket tydlig i Karmel. För Edith blir det mycket påtagligt, eftersom hon hela tiden måste stötta de judiska vännerna och konvertiterna. Samtidigt är det inte säkert att de andra nunnorna är så roade av det. De kanske tycker, att det bara är besvärligt att det kommer en massa människor där och stör dem. Det är inte alltid som alla visar uppskattning.

Sammanfattningsvis kan vi säga att den här perioden av Ediths liv kan hjälpa oss att se, hur vi kan upptäcka vår kallelse, vår teologiska existens, vår frälsningshistoria under ett visst skede av vårt liv. Jag får se, hur Gud kan använda mig nu i min nutida situation, så att jag blir fruktbar, så att jag inte bara tänker på min egen bekvämlighet och min egen andliga förkovran utan att jag – det kan vara på ett fördolt sätt, och det kan vara på ett mer uppenbart sätt – kan se, att Gud kan använda mig och att han faktiskt gör det, att den Helige Ande verkar också i mitt liv, att jag kan bli mer och mer öppen för Andens inspiration och impulser. Vi ber till sist.

Herre, Jesus Kristus, du kallar oss till helighet. Du kallar oss till din kärlek. Hjälp oss att se, hur vi här och nu kan gestalta din eviga kärlek, så att människor förstår vem du är. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Föredrag III

Vi börjar med en lite längre text av Edith Stein.

Kärlekens innersta väsen är hängivelse. Gud, som är Kärleken, ger sig åt de skapade varelserna, som han har skapat till att älska. Kärleken i dess högsta fulländning är bara förverkligad i Gud: i de tre Personernas ömsesidiga kärlek, i det gudomliga Varat som

hänger sig åt sig själv. Kärleken är Guds vara, Guds liv, Guds väsen. Den motsvarar var och en av de gudomliga Personerna och samtidigt deras enhet.

Guds liv är kärlek, överflödande kärlek, som inte är i behov av något, utan frikostigt ger ut sig själv. Kärlek, som i sitt förbarmande böjer sig ner till varje behövande liv. Kärlek, som helar sjuka och väcker döda till liv. Kärlek, som skyddar och värnar, ger näring, undervisar och lär. Kärlek, som sörjer med de sörjande och gläder sig med de glada och som står varje varelse till tjänst, för att hon skall bli det som Fadern beslutat. Med ett ord: det är Guds hjärtas kärlek. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Som kristna tror vi på en treenig Gud. Det är det mysteriet Edith Stein upptäcker. Gud i sig själv är en kärlekens gemenskap mellan Fadern och Sonen i Anden. Allt som är skapat kan återspegla detta på olika nivåer. I sitt stora filosofiska verk *Endliches und Ewiges Sein* (det ändliga och eviga varat) försöker Edith på filosofiskt sätt se, hur allting i skapelsen på något sätt återspeglar detta. Även i atomen finns det olika partiklar, som attraheras till varandra. Sedan på växternas, djurens och människans stadium ser vi det som vi kallar kärlek. Edith använder ofta det tyska ordet *Selbsthingabe* (självutgivelse eller självhängivelse) för att peka på den mer filosofiska delen av mysteriet, eftersom hon i första hand är filosof.

Det är ganska intressant att tänka sig, att också mystiker, som har levt sig så in i Guds innersta verklighet, hela tiden griper tillbaka på den filosofiska grundhållningen. Vi kan se något liknande hos Wilfrid Stinissen (1927-2013). Han var inte doktor i teologi utan i filosofi. Genom den filosofiska grundhållningen kan det bli lättare att på ett mer allmänmänniskt sätt uttrycka en teologisk sanning, som människor kan ta till sig. Någon har sagt, att en av Wilfrid Stinissens stora förtjänster är, att han populariserade treenighetsdogmat. Många kristna har liksom inte upptäckt, att de tror på en treenig Gud, utan de har sin egen lilla gudsbild, ett ord som jag inte är så förtjust i. Man frågar oss ibland, vad vi har för en gudsbild. Det är vi som är Guds avbild. Vi skall inte göra oss några bilder av Gud, för han övergår allt. Men genom tron får vi det ljus, den ledning vi behöver. Därför är det så viktigt att ta till sig, att vi tror på en treenig Gud. Hela det kristna livet är präglad av detta. När vi gör korstecknet, gör vi det i Treenighetens namn. I liturgin ber vi ständigt i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn.

Men tron på en treenig Gud måste internaliseras. Det måste bli en inre verklighet för oss, att vi är ett heligt tempel åt den treenige Guden, att vi ständigt i Sonen får gå till Fadern och säga Fader Vår och att Anden blir ingjuten i oss. För Edith Stein är det detta som är den stora skillnaden mellan kristendom och judendom. Samtidigt ser vi spår av den begynnande treenighetsteologin redan i det gamla förbundet. Vi har molnet som svävar över folket och också visheten. Ja, vi kan hitta mer och mer. I skapelseberättelsen är det vi som skapar och inte bara jag.

I Edith Steins filosofiska och andliga verk möter vi ständigt älsklingsordet *Selbsthingabe*, *agape*. På svenska kan vi säga både självutgivelse och självhängivelse. Att ge ut sig själv, att hänge sig själv, uttrycker kärlekens djupaste handling. Edith Stein går ett steg längre och säger, att frihetens friaste handling är självutgivelsen. Frihet i kristen mening är ofta något annat än det man talar om i det dagliga livet. En människa som vill vara fri, menar ofta, att hon vill göra vad hon vill. Hon vill följa sina nycker, sina behov. Det är jaget som skall förverkliga sig självt, inte jaget i dialog med Gud. Det kan vara en svårighet i vår tid, där vi är så präglade av det individualistiska idealet. Det är jag som skall ta för mig och förverkliga

mig själv, medan det i kristen tradition handlar om att utge sig själv, att för Guds skull och i vår nästas tjänst ge oss själva, hänge oss själva. Egentligen är det något som människor längtar efter innerst inne. Att bara följa jagets önskingar, viljeyttringar och känslor skapar ofta en tomhet. Men vi måste ändå vara medvetna om, att för många är det viktiga, det man på engelska kallar *immediate gratification* (den omedelbara behovstillfredsställelsen). I motsats till detta betraktelsesätt vill Edith Stein hjälpa oss att upptäcka, att det finns ett ännu djupare behov i människan. Ibland bedrar vi oss själva och tror, att om vi får som vi vill, om det blir som vi har tänkt oss, blir det bra. Men det finns ett ännu djupare behov hos människan: att få ge sig själv i tjänst för någon som är större, att utge sig själv för den Älskade, vare sig det är Gud, medmänniskan eller den mänskliga gemenskapen. Här finns det en dragkamp inom oss.

Vi måste vara medvetna om, att hela vårt liv är ett fritt liv. I frihet får vi välja. Det gäller att upptäcka, vad som är frihetens friaste handling, som Edith säger. Många av de samtal, debatter och diskussioner som förs, gäller just vad som är människans väsen och vad livet går ut på. Är det att härska eller att tjäna? Är det att utge sig själv eller att tillfredsställa sig själv? I grund och botten får vi tro, att den djupaste tillfredsställelsen är att få ge sig själv. Vi kan liksom överlista den gamla människan, när vi utger oss själva för någon eller något, i sista hand till Guds ära. Allt detta har på något sätt att göra med Treenigheten, eftersom den är modellen, ursprunget och målet för vårt liv. Just det vill Edith Stein leva sig in i genom sitt klosterliv, genom det fördolda livet.

Vi har tidigare sett på Ediths offentliga liv. I det offentliga livet kämpade hon för kvinnans speciella kallelse i ett samhällsklimat, där våld och förtryck hotade att ta överhanden. När Hitler kom till makten får hon tillstånd att gå i kloster, att leva det fördolda livet. Det är tvärtemot hur Jesus hade det under sitt liv. Han hade först i trettio år ett fördolt liv och sedan i tre år ett offentligt liv. Det kan vara bra att jämföra faserna i vårt eget liv med Jesu liv. En del av vårt liv lever vi mer offentligt och sedan kanske mer fördolt, som pensionär. Som förskolebarn är vi ganska fördolda. För många människor är det något som löper lite parallellt. Man behöver de mer fördolda delarna av livet för att kunna öppna sig för Guds nåd på djupet och för att finna sig själv i Gud, för att förverkliga sitt djupaste väsen.

När Edith Stein kommer till klostret för att i Teresa av Avilas efterföljd leva ett kontemplativt liv, gör hon det inte i första hand för sin egen helgelse, för sin egen fullkomlighet utan för att stå till tjänst och utge sig själv för Kyrkan, för världen och i hennes speciella kallelse för judarna. Hon säger själv, att när Hitler kom till makten, förstod hon, att det var Kristi kors som lades på judarna och att hon var kallad att bära det för deras skull. Sin andliga solidaritet med det judiska folket uttryckte hon genom att träda in i ett strängt avskilt liv i bön, botgöring och försoning. På tyska använder man ibland ett ord som heter *Sühne* (försoning, gottgörelse). Ordet *Sühne* innebär, att man genom sitt liv försöker gottgöra det som är ont. Även om man inte själv direkt är skyldig, vill man till Guds ära och för det godas skull hänge sig själv och utge sig själv. Vi lever inte bara vårt liv för vår eget förverkligande, för att våra drömmar skall gå i uppfyllelse, utan vi gör det för Guds skull, till Guds ära, men samtidigt för Kyrkan, för världen, för människorna.

Vi är en del av en gemenskap, och vi är kallade att hänge och utge oss själva för den. När vi ber trosbekännelsen och talar om de heligas samfund eller de heligas gemenskap, tänker vi på, att vi som döpta tillhör denna heliga gemenskap. Vi kanske inte alla är helt och hållet heliga. Så mycket ödmjukhet har vi, att vi inser det. Men ändå är vi genom vårt dop heliga, säger

Paulus. Han skriver till de heliga i Korint, men när vi läser hur det stod till där, blir vi lite betänksamma. Det var inte mycket bättre än i våra tider. All mänsklig svaghet finns också bland oss kristna. Men ändå tillhör vi de heligas samfund, där vi får stå upp för varandra. Vi får gottgöra för dem som gör det onda. Vi får försona för dem som hamnar i stridigheter och konflikter. Vi är en helig gemenskap. Vi är inte bara en enskild individ. Men vi är fostrade i ett individualistiskt klimat, något vi inte kan göra mycket åt. Vi är präglade av det mer än vi själva förstår. Samtidigt har många människor längtan efter en global solidaritet. Även den sekulariserade människan har en längtan efter rättfärdighet, broderskap, att vi skall ta ansvar för världens utveckling, för de fattiga och för klimatet. Det finns en underliggande längtan efter den självutgivande kärlek, som återspeglar Guds innersta verklighet. Att fånga upp detta och ta det till sig är viktigt för att vi inte skall fastna i den individcentrering som mycket i vår omgivning talar för. Vi skall då ta för oss och se till att vi får allt det vi behöver. Det är en dragkamp inom människan som alltid har funnits där, men som kan förstärkas av kultur, samhälle och mentalitet.

Därför kan det fördolda liv, som Edith Stein ville leva, bli en väckarklocka för många. Man skulle kunna tänka sig, att hon hade kunnat stå på barriaderna och kämpa. Men ibland är det just i det stilla och fördolda som det nya, goda, sanna och rätta livet föds fram. Det är därför Kyrkan alltid så starkt har betonat det kontemplativa, fördolda livet. Kyrkan behöver det. Det är viktigt att se, att också i den reformatoriska kristenheten uppstår det nya kommuniteter av olika slag, eftersom det ligger i Kyrkans väsen, att den fördolda, andliga dimensionen måste uttrycka sig på olika sätt.

Edith Stein betonar den ställföreträdande kallelsen, att hon står där för de andras skull. Det är inte bara tal om min frälsning utan om vår frälsning. Gud frälser oss inte en och en utan som en del av en gemenskap. De heliga står där för syndarnas skull och räknar mer med deras frälsning än den egna. Det är ett kännetecken på ett äkta helgon, att de andra, deras helgelse och frälsning är viktigare än den egna. Det är något som återkommer genom hela traditionen. Det uttrycks på ett speciellt sätt i den tid, i den miljö, som Edith Stein lever i. Det är en tid där människans värdighet förtrampas, där en ras hotas av utrotning, där ett folk är utsatt för en ständig förföljelse.

Här upptäcker Edith Stein mer och mer sin roll att vara judekristen. I Kyrkans begynnelse var alla judekristna. Sedan kom de hednakristna in och tog liksom över rodret. Men det har alltid funnits en liten, svag källåder av judekristna i vår tradition. Tiden mellan första och andra världskriget var en sådan tid. Ju mer judarna förföljdes, desto mer började också de kristna upptäcka judendomens betydelse, något vi kan se i vår tid. Edith Stein var en av flera som tog steget från judendom till kristendom, men hon ville då samtidigt integrera det judiska.

Man har ibland liknat Edith vid en annan samtida filosof, Simone Weil (1909-1943), som har haft stor genomslagskraft och som även var av judiskt ursprung och närmade sig kristendomen. Men hon hade lite svårt att ta ställning. Någon har sagt, att hon inte lät döpa sig, berodde mycket på att hon inte riktigt kunde försona sig med judendomen, märkligt nog. Det finns flera tecken på, att hon aldrig riktigt kunde integrera sin judiska bakgrund. Samtidigt har man berättat, att kort före sin död bad hon en väninna att döpa henne i vasken på hotellrummet. Jag vet inte om det är sant eller är en skröna. Simone stod då på gränsen och kunde aldrig riktigt ta steget, eftersom hon inte riktigt hade tagit till sig judendomen.

För Edith var det tvärtom. Hon upptäckte så att säga judendomen bakifrån som kristen. Det blir också tydligt under den här tiden, när hon ungefär samtidigt identifierar sig med två kvinnor: Jungfru Maria och drottning Ester. Som nunna är det ganska naturligt, att hon ser sig själv i Jungfru Marias ljus. Som nunna är hon vigd till Kristus, som Kristi brud och tillhör honom helt och fullt. Eftersom Edith kallar sig Teresa Benedicta av Korset, är det framför allt med den lidande Gudsmoan, Maria vid Korsets fot, som hon identifierar sig. Hon står där tillsammans med sitt judiska folk under Kristi kors. Hon har flera texter där hon just betonar detta. Hon skrev: *Juxta Crucem tecum stare*, att stå tillsammans med dig vid korsets fot, för världens frälsning och speciellt för judarna. Som så ofta har man i det gamla förbundets starka kvinnor sett profetiska förebilder av Jungfru Maria. Vi har Rut, Ester, Judit och Mirjam. Dessa kvinnogestalter som träder fram som så viktiga i det gamla förbundet pekar alla fram på Jungfru Marias plats i frälsningshistorien.

Edith skrev en liten pjäs. Det är lite lustigt att tänka sig, att karmelitnunnorna brukar älska att spela små pjäser. De iscensätter små bibliska och andra historier och klär ut sig till allt möjligt. Ibland har de även klätt ut sig till kardinaler och biskopar för att iscensätta det som på franska kallas *pieuses récréations* (fromma rekreationer). Edith Stein skrev en sådan liten pjäs om drottning Ester. Hon hade då en slags mystisk intuition. Drottning Ester kommer och knackar på klosterporten. Vem är det som kommer? Jo, det är drottning Ester. Varför kommer hon nu? Jo, hon kommer till klostrets priorinna för att be om hjälp med härbärge för de förföljda judarna. Edith ser framför sig, hur synagogan ber Kyrkan om hjälp i en förföljelsetid. Nu uttrycker hon det genom de två kvinnorna, Ester och priorinnan. Vi hör i Bibeln om att Ester trädde upp för att rädda sitt folk som dess förespråkare och lyckades göra det. Nu är det drottning Ester som kommer till Kyrkan, till det nya förbundet, till Karmel, och ber om hjälp. Vi kan tolka det både som en konkret sak, att Kyrkan måste göra något för judarna och också som en andlig sak, att karmelitsystrarna måste be för judarna.. Edith försöker alltid övertyga sina medsystrar om detta. Men det var inte alltid de förstod henne. Det var en av hennes mest smärtyllda erfarenheter, att man inte riktigt förstod hennes vädjan för det judiska folket.

Innan Edith trädde in i klostret, hade hon vädjat direkt till påven Pius XI (1857-1939) om att få en personlig audiens. Det fick hon aldrig, men hon fick ett brev med påvens välsignelse. Sedan skrev påven encyklikan *Mit brennender Sorge* (med brännande sorg), där han brännmärkte antisemitismen. Det var ett sätt att i alla fall göra något, även om det inte var tillräckligt. Vi måste inse, att vi kristna inte alltid har gjort det vi borde göra för judarna. Kyrkan har ibland försummat eller inte kunnat motsvara förväntningarna. Edith ser sin främsta kallelse att i det fördolda livet hänge sig själv till Kristus, Brudgummen, så innerligt som möjligt och växa in i en allt djupare förening med honom för judarna, för Kyrkan, för världen, men också för tyskarna.

Vi måste komma ihåg, att Edith Stein kände sig tysk. I efterskott kan vi ha lite svårt att förstå det. Hon säger ibland, att hon är en riktig preussare. Det kan också förvåna. Hon var uppvuxen i en kultur som var präglad av en preussisk mentalitet. Den har sedan fått en lite dålig klang, men för henne och för många andra liknade det den gamla svenska mentaliteten. Man är hederlig, pliktrogen. Man följer lagarna. Man är en god undersåte, visar disciplin, lydnad, ordning och reda. Man brukar säga, att det går en linje genom Europa. Norr om den litar man på myndigheterna. Söder om den misstror man myndigheterna. Det går rakt genom Tyskland. Ibland kan det också motsvara konfessionsgränserna, men det är lite blandat. Vi

känner igen detta från det gammaldags svenska samhället. När jag var liten sade man, att man kunde ställa handväskan på torget i Simrishamn, och där stod den kvar. Jag råkade ut för samma sak i Spanien, när jag var ung och tågluffade. Jag glömde plånboken på en restaurang i Madrid, men den låg kvar. Även i andra länder kan det finnas hederlighet. Sedan kan tilltron missbrukas, så att man nästan likställer myndigheterna med Gud. Det var det som blev det svåra i Tyskland: *Befehl ist Befehl*. Vad myndigheterna och de överordnade än bestämmer, så ser man det som rätt och sant. Det kan också finnas i vårt tänkesätt. Fram till en viss dag i Sveriges historia tyckte de flesta, att abort var något ont, eftersom lagen förbjöd det. Sedan ändrades lagen, och nu tycker många att det var bra.

I Sverige är vi mycket präglade av rättspositivism och inte av naturrätt. Det är en viktig differens. Finns det en lag som står över den skrivna lagen? Finns det något i själva skapelseordningen som Gud har lagt ner, som vi skall lyda, även om de skrivna lagarna inte uttrycker detta? Det blev tydligt vid Nürnberggrättegångarna efter kriget, när krigsförbrytarna skulle dömas. De hade lytt tysk lag. I den meningen var de inte lagbrytare. Hur skulle man då döma dem? Där fick naturrätten en stor genomslagskraft. Det finns en allmän universell lag, som står över de skrivna lagarna och förordningarna. Den bibliska tron har lärt oss, att Guds bud är mer grundläggande än de lagar som är nedskrivna. Idealet är naturligtvis att de skrivna lagarna återspeglar de grundläggande mänskliga rättigheterna och naturrätten. Men det gör de inte alltid. Om man har lärt sig något av det som hände under Hitler (1889-1945) och Stalin (1878-1953) är det, att vi inte alltid kan lita på att myndigheterna i allt har rätt. Som kristna är vi inte förpliktade att lyda de lagar som är orättfärdiga. Sedan kommer det alltid tolkningsfrågor. Men i grund och botten är de flesta människorna medvetna om, att det finns en sanning, en rätt, en lag som är större än de nedskrivna lagarna, och att det kan bli en konflikt i samvetet mellan de två uppfattningarna. Det är därför samvetsfriheten är så viktig. Den har en svag ställning i vårt land. Det är tragiskt, att man inte har lärt sig av historien, att när man inte respekterar samvetsfriheten, så kan i princip vad som helst hända. Människor kan göra vad för dumt som helst.

Vi återvänder till Ediths älsklingsord: *Selbsthingabe*. Innebörden är, att vi i vårt liv, var och en i enlighet med sin kallelse, får försöka förverkliga den kallelse som vi ser till fullo uttryckt i Jesu liv. Kallelsen innebär att ge sig själv till de andra, att utge sig själv och hänge sig själv. Det går som en ledtråd genom hela Jesu liv. Och vi, vilken kallelse vi än har, i Kyrkan och i världen, får försöka uttrycka detta på ett sätt som motsvarar den uppgift vi har. För Edith var det som karmelitnunna, som levde i en speciell tidsperiod med dess utmaningar. Det gäller också oss. Vi lever i ett speciellt sammanhang, i en speciell historisk situation. Vi får försöka uttrycka denna kallelse på ett sätt som lyser upp världen och omgivningen, så att vi kan ge människor hopp i den situation av den modlöshet och hopplöshet som pandemin medfört. Man kommer troligen senare att granska vad vi kristna gjorde under den tid, när så många människor kände sig bortglömda och greps av meningslöshet och hopplöshet. Lyckades vi förmedla något av Guds självutgivande kärlek till dem? Eller tänkte vi bara på våra egna små behov, att vi skulle ha det bra, att vi skulle få det vi behövde? Ofta är det i efterskott som man upptäcker, att det inte blev så mycket av våra föresatser. Vi lyckades inte så väl förmedla den självutgivande kärleken.

Under Ediths tid var det en svår tid för de kristna i Tyskland, speciellt för de judekristna, efter Hitlers maktövertagande. Edith ser sig själv som delaktig i den judekristna traditionen som just under denna tid ställdes mycket tydligt i ljuset. Tidigare kunde det vara en fördel för judar

att bli kristna. De blev mindre förföljda, men inte nu. Nu var det snarare tvärtom. Det kommer vi att se senare vad som gällde Edith. Likadant var det i Polen. I Warszawas Ghetto fanns det tidvis tre katolska kyrkor för de judekristna. Den judekristna delen av kristenheten blir under denna tid ganska belyst. Frågan är om den kommer att utveckla sig, om den kommer att få mer genomslagskraft. Ofta har det rört sig om enskilda individer, som Edith Stein, som har försökt integrera det gamla förbundets vishet i det nya. Hon gör det som karmelitnunna för att visa oss, att det fördolda livet i Kristi efterföljd är någonting som finns både i det gamla och i det nya förbundet. Hon anknyter då till de rötter som karmeliterna har på berget Karmel, där profetlärjungarna levde i avskildhet i profeten Elias efterföljd.

I vår tid ser vi behovet av det kontemplativa, fördolda livet, speciellt i en tid av en ytlighet, som har blivit ännu tydligare under pandemin. Dagstidningarna kan ha ibland tre eller fyra helsidor med reklam för vin. Man försöker döva ensamheten, tomheten med all slags andra saker. Det ligger lite i vår tids konsumtionssamhälle, att man intalar människan, att hon är en konsumerande varelse. Hon måste tillfredsställa sina behov på alla livets områden. Det gäller konsumtion av varor, av sexualitet, av underhållning för att liksom döva den inre tomheten. Det kan ibland gå mycket långt, och människan försummar då sin inre varelse. Människan har ett inre behov, redan som Guds avbild, att kunna hänge sig till Gud och sin nästa. Behovet ligger djupast inom henne. Det behöver också näring, och det behöver fostras, annars är det lätt att de andra mer påträngande behoven tar över.

Det är det som konsumentmentaliteten hela tiden kräver. Det brukar ge upphov till ett inre missnöje. Konsumismen bygger på, att man hela tiden ska konsumera något nytt, något bättre, något mer spännande, något mer attraktivt. Man blir aldrig nöjd, för det finns alltid något som är bättre. Grannen har alltid en bättre tvättmaskin än vad jag har eller en snyggare fru. Det ligger i mentaliteten, att man hela tiden driver upp behovet av något nytt, bättre, mer spännande. Då torkar den inre källan, det levande vattnet ut. Det kan vara den stora utmaningen i vår tid att hjälpa människor att inse, att innerst inne är det inte en bättre tvättmaskin de längtar efter. Det är inte det som kan fylla människans djupaste behov. Denna längtan är en symbol för att vi hela tiden skall fylla våra behov och tillfredsställa oss själva.

Då kommer behovet in av en ny askes, ett nytt sätt att kunna avstå, att försaka. Själva klosterlivet och det fördolda livet bygger på, att man medvetet avstår från olika saker. De klassiska klosterlöftena uttrycker att man avstår, men man gör det för något större, något mer, något bättre. Kristus talar om den smala vägen. Vi måste skära av vissa delar av vårt liv för att inte drunkna i ytlighet. Här måste varje människa och varje generation söka sin askes. Samtidigt vet vi, hur svårt det kan vara. Vad kan vi avstå ifrån för något bättre? Hur kan vi göra det? Samtidigt kan det vara mycket spännande att upptäcka, att jag inte alltid behöver ha den bästa tvättmaskinen eller det senaste modet. Jag behöver inte alltid konsumera allt. Det finns också på det sekulära planet en slags rörelse för att upptäcka att man inte alltid behöver vara konsument till hundra procent. Man kan också avstå. Här kan det fördolda livet, livet i ett kloster, hjälpa människor att upptäcka, att ju mer de satsar på den fördolda, ständiga gudsgemenskapen i Jesu efterföljd, desto friare blir de också från alla konsumtionsbehov som mycket lätt kan ta över.

Ett annat ord som jag ogillar och ibland avskyr är ordet tidsfördriv. Ser vi på tiden som något som bara skall fördrivas, fyller vi den med allt möjligt onödigt. Tiden är till för att offras, för att hänge oss, för att ge Gud tid i vårt liv, för att ge vår nästa tid och inte bara för att vi skall

fördriva den med allt slags onödigheter. Ett liv i det fördolda, i kontemplation och avskildhet får oss att skärpa insikten i tidens betydelse. Det sker också genom en reträtt. Man upptäcker, att tiden är något vi kan ge Gud. Vi kan ge Gud vår tid under gudstjänsterna men också den tid när vi är fria. Vi kan ge tiden till Gud, även om vi promenerar eller sitter stilla i solen. Vi har så många sätt att uttrycka det som Edith Stein kallar *Selbsthingabe*. Vi kan ge av oss själva på många olika sätt. Det är bra att ibland tänka efter, hur vi kan visa Gud vår kärlek i den tid där vi lever, på det sätt vi lever. Då kan vi upptäcka, att allting kan bli en bärare av självgivelse. Det gäller vår måltid, vårt samtal, vår promenad och när vi står vid tvättmaskinen eller diskmaskinen. Det finns en sakral underton i allt vad vi är och gör. Det finns oändligt många möjligheter att uttrycka vår överlåtelse till Gud.

Medan Edith Stein använde ordet *Selbsthingabe*, använde Broder Wilfrid ordet överlåtelse. Begreppet har lite olika accenter i olika kulturer och olika länder. Ordet överlåtelse på svenska uttrycker innebörden på ett mycket tydligt sätt. På tyska har vi *Selbsthingabe*, på engelska *surrender*. Den engelska karmelitnunnan Ruth Barrows (1928-2014) använde ordet *surrender* (kapitulera). Begreppet har lite olika accenter, men det är i grund och botten samma verklighet, även om det är präglad av det kulturella sammanhanget. Det kan vara intressant att se, hur en grundläggande mänsklig, kristen verklighet får lite olika accenter beroende på kultur, omgivning och språk. I grund och botten är det en biblisk verklighet, som egentligen bygger på själva skapelsen, eftersom när Gud skapar världen, lägger han ner något av sin kärlek där som riktlinjer, som sanningskorn som vi kan följa. Jesus Kristus själv visar på korset sin självgivande kärlek i hela dess fulla verklighet. Detta ser Edith Stein i Kristus och särskilt på korset.

Därför heter hennes viktigaste verk *Kreuzeswissenschaft* (Korsets vetenskap). Det bygger på den filosofiska insikt hon har, att själva tillvaron, existensen, speciellt den teologiska existensen, är präglad av *Selbsthingabe*, överlåtelse, hängivelse. Det djupaste i människan är att hon kan ge ut sig själv. Vi kan också använda ordet offer. Det har nyligen kommit ut en liten bok av Clemens Cavallin som just heter "Offer". Ordet offer har fått en liten tvetydig klang på svenska. Vissa ord förlorar något av sin skönhet och kan missförstås, men en sådan sak måste återerövrats gång på gång. Vi behöver förstå ordet offer på ett djupare sätt.

Edith Stein vill hjälpa oss att förstå, vad det är i vårt liv, i vår livssituation, i vår miljö som kan få oss att förstå, hur vi kan utge oss själva, offra oss själva, avstå från oss själva för något större, vackrare och underbarare och samtidigt finna oss själva på en djupare nivå. Det underbara är, att när vi verkligen kan hänge och överlåta oss till Jesus, upptäcker vi oss själva på ett djupare plan. Sädeskornet måste läggas i jorden för att dö. Jesus återvänder ständigt till den bilden. Redan i själva skapelsen ser vi det. Senapskornet, det minsta av kornen, kan bli det största av alla träd. Vi ser det i helgonens liv och hos martyrerna. Ofta har vi svårast att i vårt eget liv se, hur vi kan hänge oss och avstå. Kampen pågår fram till vårt sista andetag. Men vi kan ändå med Guds hjälp komma närmare och närmare. Här ger Johannes av Korset ett gott råd. Han säger, att vi inte skall plocka blommorna på vägen. Han menar, att när vi skall gå upp för berget till Gud, är det så lätt att stanna, plocka lite blommor, få lite tidsfördriv på vägen, glömma bort målet, fastna vid något, klistra fast vid det skapade och glömma Gud och det oskapade. Allt detta behöver vi lära oss, och då behöver vi det fördolda livet, även om det bara är ett par dagar på Berget på väg uppåt till mötet med den levande Herren. Vi måste lära oss att avstå från vissa saker, inte plocka blommorna, inte fastna, inte klistra fast utan

upptäcka, att vi har en ännu djupare längtan efter den levade Herren, och att han själv hjälper oss genom sin Helige Ande. Därför ber vi till sist om den Helige Andes hjälp.

Kom, Helige Ande, till oss här och nu. Öppna vårt hjärta på vid gavel för Kristus, så att vi kan ta emot en liten droppe av hans blod, det blod som utgöts för världens frälsning, så att det också pulserar i våra ådror och ger oss den utgivande kärlek som kan få nytt liv att spira upp i människors hjärtan. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Föredrag IV

Då är vi framme vid den sista stationen på vår betraktelse. Vi ber med Edith Stein.

Ordet har blivit kött för att utge det liv som han har antagit och för att frambära sig själv och den genom hans självutgivelse försonade skapelsen som ett lovoffer åt Skaparen. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Med dessa korta ord, som först kanske låter lite komplicerade, sammanfattar Edith Stein hela frälsningshistorien. Gud har blivit människa. Ordet har blivit kött för att frambära sig själv och hela den försonade skapelsen som ett lovoffer åt Gud, åt Fadern. Gud blir människa för att försona oss genom att frambära sig själv som ett lovoffer åt Fadern. I det ljuset kan vi se på hela historien, på Guds människoblivande och korsfästelsen och också på vårt eget liv. Vårt eget liv lever vi alltid i gemenskap med Jesus Kristus. Gud har blivit människa för att leva med oss, så att vi tillsammans med honom kan bära fram oss själva som ett lovoffer åt honom, och så att vi kan infoga hela vårt liv med allt lidande och göra det till ett offer åt Gud. Också lidandet kan bära frukt. Allt det som vi ger åt Gud och allt det som vi i kärlek överlämnar till honom kan bära frukt för nytt liv, för ny frälsning.

Vi är framme vid det sista kapitlet i Edith Steins liv. Det står i korsets skugga, eller rättare sagt, det är korset som lyser upp den sista svåra etappen av hennes liv. Hennes stora, mystiska verk ”Korsets vetenskap”, behandlar hur korset kan leda fram till nytt liv, till uppståndelse, till att bära frukt. Det är det som kan vara hennes bidrag till oss för att upptäcka, att den del av livet som vi sammanfattar under lidande, kors och offer faktiskt också kan bära frukt. Det är inte bara något som är helt hopplöst, utan det lidande som offras, som vi hänger i gemenskap med den korsfäste Herren kan ändå bära frukt. Det gäller i vårt liv både om vi ser på det som en biologisk existens och som frälsningshistoria.

Det kan vara bra att tänka efter, om det finns något lidande i mitt liv, i min historia, i min person, i min omgivning, som jag ännu inte har offrat åt Herren och som jag liksom inte har låtit komma fram i ljuset. Det kan innebära en total förändring av mitt liv, så att jag inte fastnar i bitterhet. Det är mycket lätt att bli förbittrad av ett lidande. Det kan vara ett kroppsligt lidande, en personlig förlust eller människors elakhet. Om jag knyter mig i bitterhet, bär det inte frukt, utan jag måste göra det till ett lovoffer. Här anknyter Edith till det gamla förbundets olika offer. Vi ger vårt offer, vårt fasteoffer, vi offrar vår tid för att göra något gott. Kan vi då offra vårt lidande, vår besvikelse eller vår bitterhet, får vi tro att det kan bära frukt för Guds rike. Vi kanske inte ser frukten själva i vårt eget liv, men att bli av med all bitterhet, allt agg, all besvikelse, det gör människan vackrare. Vi möter alla människor som har gått igenom lidande. På vissa syns det att de är bittra, men på andra syns det inte, för de är försonade. Det går liksom inte att dölja, hur vi har hanterat denna del av livets verklighet. Här kan Edith Stein verkligen hjälpa oss, eftersom hon fick gå igenom ett så stort lidande, men

hon såg det ändå som något hon kunde offra för världens frälsning, för judarna, för Kyrkan, ja, för Tyskland.

Edith trädde in i karmelitklostret i Köln-Lindenthal, när Hitler kom till makten. Hon såg att judarnas situation förvärrades och blev svårare. Samtidigt kände hon en allt större samhörighet med sitt folk. Hon säger: ”Ni kan inte ana vad det betyder för mig att vara det utvalda folkets dotter, inte bara andligt, utan att också få tillhöra Kristus genom blodsband”. Hon såg på förföljelsen av judarna som en förföljelse av Jesu mänskliga natur. Hon var delaktig i detta lidande. Hon fick både som kristen, inlemmad i Kristi mystiska kropp, och som judinna, som del av det folk som Jesus tillhörde, se på sitt lidande. Hon anade, att hon hade en speciell kallelse att som kristen infoga detta lidande i Kristi korsoffer, så att det skulle bära frukt. Hon såg verkligen på historien som frälsningshistoria. Det kan vara väldigt svårt att göra det, när vi ser på historien med all grymhet, med alla krig, och ändå våga tro, att trots allt vad människor ställer till med, trots allt elände och lidande, är det ändå Gud som för historien framåt.

Vad människor än gör, är det Gud som är Herre över historien. Rent logiskt går det inte ihop, men vad vi människor än gör, är det ändå Gud som är Herre. Det är han som kan använda allt för att föra historien framåt. Det kan vara oerhört svårt att se, när man är mitt i en hopplös situation, att det ändå finns en väg framåt, att det inte är slutet, att inte världen går under. Kanske det var just därför som påven Johannes Paulus II förklarade Edith Stein som ett av Europas skyddshelgon. Hon var ju barn av det värsta århundrade som Europa hade varit med om. Ändå vågade hon tro på Guds försyn mitt i det hemska, att hur stor mänsklig ondska än är, kan den inte ta bort Guds nåd och Guds frälsning. Samtidigt kan det vara svårt att tro det. Bara det kommer över oss ett litet lidande, kan vi sätta Guds godhet ifråga och undra hur Gud kan tillåta det svåra. Han tillåter det inte, men han låter det ske, eftersom han har gett oss vår frihet. Vi kan aldrig riktigt förstå den distinktionen. Gud vill och befäller oss att göra det som är gott, sant och äkta, men han tvingar oss inte till det goda. Han ger oss vår frihet. I detta spektrum sker hela världens historia.

Så kommer då Kristallnatten den 9 november 1938. Synagogorna brinner. Judarna blir allt mer förnedrade, slagna och dödade. Edith är helt tillintetgjord. Hon säger: ”Nu förstår jag, att det är korset som läggs på de mina, och jag får dela det”. Nu förstår hon, att hon inte har möjlighet att stanna kvar i Köln längre. Hon sätter hela klostrets existens i fara. Hon förstår, att hon måste lämna sitt kloster och sitt land. Hon lyckas faktiskt få tillstånd att förflyttas till ett kloster i Holland, bara några mil över gränsen. Där fanns ett annat karmelitkloster, som faktiskt hade grundats av systrar som hade förvisats från Tyskland under Bismarck (1815-1898). Under Bismarck, under slutet av 1800-talet, stängdes otaliga kloster i Tyskland, och många bröder och systrar fördrevs från Tyskland. En del kom faktiskt också till Sverige och Danmark. En del kom till Holland. Det fanns alltså i Holland redan ett kloster på andra sidan gränsen, som var stiftat av flyktingar som en gång hade fördrivits. Där togs Edith emot, eftersom hon var i fara i Tyskland och även kunde sätta hela klostret i fara, eftersom man också stängde flera kloster i Tyskland under den här tiden.

Då kommer Edith till ett kloster som heter Echt. Där fick hon en klostercell, som hade tillhört en mycket speciell syster, Maria Gertrudis Erzberger (1902-1937). Hon var dotter till en tysk politiker, Matthias Erzberger (1875-1921), som var en av de politiker som hade undertecknat Versaillesfreden, när Tyskland kapitulerade. Han tillhörde det katolska centerpartiet. Han

betraktades som förrädare av nationalisterna i Tyskland och hade blivit mördad. Hans dotter hade blivit karmelitsyster i Holland. Hon fick en mycket märklig ingivelse. Hon hade hört att påven Pius XI var svårt sjuk. Hon insåg hur viktig han var i denna svåra tid. Då gjorde hon ett bönelöfte. ”Herre, om påven får leva, så är jag beredd att dö i hans ställe”. Det märkliga var, att hon dog och påven fick leva. Därför måste vi veta, vad vi ber om. Om vi vill offra vårt liv för någon annan, kan det hända att Gud hör oss.

Klostret i Echt var präglad av det ställföreträdande lidandets mystik. Klostret var stiftat av nunnor som hade förföljts och flytt. Man var medveten om, att man såg på livet som gottgörelse, ställföreträdande, försoning, något som ofta är knutet till Jesu Hjärta-fromheten. Man offrar sig själv i gemenskap med Jesu genomborrade Hjärta för världens räddning eller för något annat ändamål. Den stora kyrkan på Montmartre, Sacré-Cœur, i Paris byggdes för att man ville offra sig för Frankrikes räddning. Det var efter förföljelserna 1871, när ärkebiskopen dödades och många andra. Därför byggde man denna kyrka i Paris för att gottgöra och be om Frankrikes räddning. Det är en speciell fromhet, som kan verka lite främmande för vår tid. Man frambär sig själv som ett offer i gemenskap med den Korsfäste Herren för världens räddning. Edith ansluter sig till den fromheten. Hon ser på sitt liv som ett lovoffer till Gud, i första hand för judarna som förföljs, men också för Kyrkan, för världen och för Tyskland. Det är en viktig accent att komma ihåg, att Edith inte tog avstånd från Tyskland som sådant utan bara från dess nationalsocialistiska ideologi och vansinne. Hon bevarade en kärlek till det land, där hon hade vuxit upp.

Hon kommer till ett kloster som är präglad av offerspiritualiteten. Man frambär sig själv i gemenskap med Kristus, inte minst i mässan. Man förenar sig med Jesus, som frambär sig själv för världens räddning. Man blir kvar under korset. Man flyr inte. Även om det inte är så dramatiskt i vårt liv, så bär vi ändå alla på våra sår, som livet har tillfogat oss. Vi kan se det som något vi kan offra till Gud istället för att fastna i bitterhet och besvikelse. Att göra det är mycket viktigt. Vi kan använda det smärtsamma, det vi inte riktigt klarar av, det vi kämpar med och ge det till Gud. Vi kan hänge oss själva med allt vad vi är och har i förening med Kristus på korset. När vi bär ett kors, är det inte bara ett smycke, utan det är ett upprop till att se vårt eget lidande i Kristi ljus. Vi får hjälpa honom att bära korset. Vi får infoga vår lilla flisa av korset i hans heliga kors. Det är därför vi ibland ber korsvägen. Vi följer Kristus och infogar då vårt lidande i hans lidande.

Denna aspekt blev mycket tydlig för mig, när jag var med på världsungdomsdagen i Sydney för några år sedan. Påven brukar samla ungdomar från hela världen, för att de tillsammans skall fira gudstjänst och stärka varandra i tron. Då brukar man också ha en korsväg. I Sydney hade man gjort det mycket fint. Man gick ut på vattnet, då korset bars runt. En av korsvägsstationerna handlar om mötet mellan Simon av Kyrene och Jesus. Simon får bära korset en liten vägsträcka. I Sydney hade man valt ut en man från ursprungsbefolkningen i Australien, aboriginerna, ett folk som har lidit kanske mer än många andra. De har jagats som djur och har behandlats oerhört illa. Fortfarande har de en mycket lägre medellivslängd än vanliga australiensare. Mannen som valts till Simon kom där med ett känguruskin på ryggen och tog över korset. Då blev det mycket tydligt. Här är ett folk som har lidit fruktansvärt genom tiderna. Men de vill infoga sitt lidande i Kristi kors. De vill att det svåra skall försonas genom att bli delaktigt av Kristus.

Här kan vi tänka efter, vad i oss som behöver försonas. Det finns alltid något. Det kan vara bitterhet mot föräldrar, ett arvskifte som ledde till fiendskap, ett arbete vi aldrig fick eller en sjukdom vi inte klarade av. Vi har sår som behöver helas, och det är bara Jesus som kan hela dem. Därför får vi infoga vårt lilla kors i Kristi stora kors. Det behöver inte vara något stort och märkligt. Ibland är de små sakerna värst. Jag mötte en gång en kvinna, som sade, att det var en präst som var ovänlig mot henne för 30 år sedan, och sedan dess har hon inte satt sin fot i kyrkan. Ibland kan det vara ett litet nålstygn som förbittrar livet. Varje gång vi firar mässan, kan vi överlåta vårt lidande som vår offergåva och förena det med Kristi kors. Då kan det bära frukt och leda vidare.

Det är den andlighet, den offerspiritualiteten, som Edith Stein representerar. Hon hette ju Teresa Benedicta av Korset. Vi kan se på korset på många olika sätt. Men hon betonar mycket starkt det ställföreträdande draget. Hon lider för och med sitt folk och förenar sitt lidande med Kristi kors. Det behöver inte vara så dramatiskt. Ibland kan det vara någon liten sak som har hakat upp sig. I klostret kan det vara någon som aldrig blev priorinna och som kanske har känt en viss bitterhet. Vi har en teologisk existens, och vi har ofta något som behöver sonas, helas. Det kan vara något som vi kanske inte alltid är helt medvetna om men som gör livet onödigt tungt för oss. Det kan vara en besvikelse över att vi blev förbigångna, att mamma älskade några syskon mer än vi. Det kan vara så mycket som finns där och som behöver sonas och helgas. För Edith var det helt tydligt, vad som var hennes kallelse. Det var att på ett ställföreträdande sätt tillsammans med Jesus offra sig för judarna.

Edith är inte trygg i Holland. Snart invaderar tyskarna Holland. Man börjar genast införa de judefientliga lagarna. Hon blev kallad till Gestapo i Maastricht. När hon kommer in på kontoret, säger hon med hög röst: *Gelobet sei Jesus Kristus* istället för det föreskrivna *Heil Hitler*. Alla ryggar tillbaka. Hon sade, att hon förstod, att det var en kamp mellan Kristus och antikrist, och därför var hon tvungen att säga som hon gjorde, även om hon visste att det kunde vara farligt. Under tiden försöker hon frenetiskt att hitta en möjlighet för att hon skall kunna resa ut från Holland och de tyskdominerade länderna. Hon försöker med det heliga landet, som stod under engelskt protektorat för att komma till ett av karmelitklostren i dåvarande Palestina. Men det lyckas inte. Man förhandlar med det schweiziska generalkonsulatet. Man gör allt i Schweiz för att hon skall få visum, men det lyckas inte.

Så kommer söndagen den 26 juli 1942. Då läser man upp ett herdabrev i alla Hollands katolska kyrkor och kapell, där biskoparna tar ställning mot förföljelsen av judarna. Också i många protestantiska kyrkor protesterade man. Detta fick nazisterna att inleda en motaktion, en hämndaktion. Nästa söndag, den 2 augusti, deporterades samtliga katolska trosbekännare av judisk härkomst till Holland. Det var en deportation som var riktad mot en speciell grupp judar, nämligen de som hade katolsk trosbekännelse. Det är viktigt så småningom, när Edith Stein blir helgonförklarad som martyr. Den här deportationen var just en hämndaktion mot Kyrkan, inte bara en deportation mot judar. Det kan tyckas som en detalj, men det innebär, att man kan se Edith Stein som martyr i dubbel bemärkelse. Han blev martyr för sin tillhörighet till Kyrkan och martyr för sin tillhörighet till Israel. Det var just så hon ville leva, både som en dotter till Israel och till vår Moder, Kyrkan, och så fick hon dö som martyr både för sitt folk och sin Kyrka. Man hade alltså noggrant registrerat alla som var katoliker av judisk härkomst. Man visste det, men av misstag tog man med några andra, som faktiskt blev frisläppta.

Denna söndag kommer Gestapo till klostret. Just då befann sig systrarna i koret för att tillbe det heliga Sakramentet som var utställt. Edith var där. Priorinnan vägrade först att släppa ut systemen. Hon sade, att de hade påvlig klausur och att hon inte fick lämna klostret. Men det brydde man sig inte om. Edith fick bara några minuter på sig att samla ihop sina tillhörigheter. Också hennes syster, Rosa Stein, som hade blivit döpt och arbetade som portsyster i klostret och som var mycket älskad i sta'n, skulle deporteras. Folk samlades för att protestera på gatorna, men polisen drev undan dem och frågade, om de också ville följa med. Då hörde man hur Edith sade till sin syster, när de fördes bort: "Kom, Rosa, vi går för vårt folk". Hon betonade mycket starkt, att detta lidande tog de på sig för sitt folk. På ett ställföreträdande sätt blir hon offer för världens räddning.

Samtidigt arresterades katolska judar, flera hundra personer, som fördes bort. Också från andra kloster hämtades bröder och systrar. Det fanns bl.a. en familj Löb, där fem syskon hade blivit trappister. Det var också en del tyska systrar som hade flyttat till Holland och nu deporteras samtidigt. Först kom man till ett uppsamlingsläger i Westerbork. Här finns det ännu vittnesbörd om att Edith hjälpte mödrar med barn och även andra som var helt tillintetgjorda av sorg. Man försökte skicka dit förnödenheter till de deporterade. Därifrån avgick transporten till koncentrationslägret i Auschwitz- Birkenau. Det märkliga är, att detta tåg stannade på en station, en liten stad, Schifferstadt/Pfalz. Annars brukade dessa tågtransporter ske helt hemligt. Edith lyckades från boskapsvagnen få kontakt med någon på stationen. Hon ville framföra hälsningar till en präst, som hade varit hennes biktfather i Speyer, prelat Schwind. Det sista vi vet om Edith Stein är, att hon var med en transport från Westerbork till Auschwitz-Birkenau, men att transporten av någon anledning måste stanna, och att hon trots alla åtgärder lyckades få kontakt med en person.

Den 9 augusti 1942 anländer transporten till förintelselägret i Auschwitz. Sedan vet vi ingenting om Edith. Det finns inga vittnesbörd. Men eftersom Edith var en kvinna som var över 50 år fanns det ingen chans, att hon skulle tas ut i arbetsinsats, utan hon måste ha gått direkt till gaskammaren. Ändå fanns det vittnesbörd efter kriget, där man påstod, att man hade sett henne i Sibirien eller någon annanstans. Därför var man aldrig till 100 % säker på, att hon hade dött, och därför dröjde det ganska länge, innan man kunde sätta igång en helgonprocess för hennes räkning.

Edith Stein kom att betyda oerhört mycket i Tyskland efter kriget. Hon blev en försonande gestalt i den process man gick igenom i Tyskland av avnazifiering. En av de bönhörelser som inrapporterades, när hon skulle saligförklaras, är ganska märklig. Det var en lärarinna som berättade, att rektorn på hennes skola skulle ställas inför en domstol för att man skulle utröna om han var krigsförbrytare, medlöpare, eller inte. Lärarinnan gick då till karmelitklostret och tände ett ljus för att han skulle bli frikänd. Det blev han faktiskt. Det kan tyckas vara en lite märklig bönhörelse. Edith Stein ville försona tyskar och judar. Hon ville att det fruktansvärda som hade hänt ändå skulle bära frukt för något gott. Så vi får se på hennes martyrdöd som ett tecken på, att ondskan och förintelsen aldrig kan få sista ordet. Det är Gud som styr historiens lopp, och vad människor än gör, hur ondskan än tycks regera, så kan den aldrig få det sista ordet.

Vi skall till sist läsa en liten text med korta kommentarer, som en sammanfattning av Edith Steins budskap men också hennes liv. Här ser vi att budskap och liv går samman. Hon ser på

sitt liv som en teologisk existens, ett liv som står i korsets skugga. Men korset är alltid en väg till uppståndelse och nytt liv, till försoning och till ny början. Det får vi aldrig glömma.

Hon börjar så här: ”Världen står i lågor. Branden kan också sprida sig till vårt hus, till klostret. Men högt över alla lågor tronar korset. De kan inte förtära det. Det är det som är vägen från jorden till himlen. Den som omfamnar det i tro, hopp och kärlek blir buren av det upp till den Treeniges sköte”.

Korsets budskap kan inte förringas, vad vi människor än gör. Det är lätt för oss att säga, men för dem som står mitt i detta, är det naturligtvis en kamp. När lidandet kommer över oss, vare sig det personliga eller det stora, är det mycket lätt att tappa fattningen och rubbas i sin tro. Var fanns Gud i Auschwitz, frågade man. Jo, det var där han led för oss och i oss. Men det är inte alla som rent spontant kan säga det. Därför måste vi ha tålmod med oss själva, när lidandet kommer över oss. Om det är smärtsam cancer eller en familjekonflikt, är det inte så lätt att omedelbart se det som en delaktighet i Kristi kors. Lidandet kan anta otaliga skepnader. Det märkliga är, att det ibland är lättare att i det stora lidandet se meningen än i det lilla. Ändå är det viktigt att vi medvetet försöker infoga vårt personliga lidande i Kristi stora lidande. Bara då kan vi förstå Paulus’ ord, att vi är kallade att fullborda det som ännu fattas i hans lidande, eller rättare sagt, det är hans lidande som fortsätter i oss, eftersom vi är så oupplösligt förenade med honom genom dopet och tron. Det är lätt att vi glömmer det, när det är som värst. Därför måste vi också ha tålmod med oss själva, om vi inte omedelbart kysser den hand som korsfäster oss. Det kan ta tid. Vi ser också i Jobs bok, att det är en ständig brottning. Vi kan aldrig förklara lidandet. Men vi kan se, att Herren är med oss i vårt lidande, och att vi är med honom.

Edith fortsätter: ”Världen står i lågor. Är du manad att släcka den? Se då upp på korset. Frälsarens blod strömmar fram ur hans öppnade hjärta. Det är det som utsläcker helvetets lågor. Gör ditt hjärta fritt genom att troget uppfylla dina löften. Då strömmar den gudomliga kärlekens flöde över i ditt hjärta, så att det i sin tur kan strömma över och bli fruktbart ända tills jordens yttersta gränser.”

Hon ser på lidandet och vet, att hon genom sina klosterlöften har lovat att förbli kvar hos Jesus, att delta i hans lidande för världens liv. Hon har en aktiv roll i frälsningen och är inte bara en åskådare, utan hon får infoga sitt lidande i hans eller låta hans lidande få ett eko i henne. Det är brud och Brudgum som möts vid korset. Det är Kristus och Kyrkan som leder tillsammans.

Vi kan återknyta till Jungfru Maria vid korsets fot. Hon representerar hela Kyrkan och oss alla. Rent spontant kanske vi inte tänker på detta, när lidandet kommer över oss. Då är det viktigt att ha bilden av Michelangelos Pietà inför ögonen. Under medeltiden var Stockholm en helig stad, dit man vallfärdade för nådebilden, Heliga Lösen, som var en bild av korsnedtagningen, Jesus som togs ner från korset och lades i Marias armar. Bilden blev förstörd vid reformationen, men ändå vet vi, att den här bilden talade väldigt mycket till människor. I Stockholm finns moderna avbildningar både i Ansgarskapellet i Högalid av Einar Forseth (1898-1988) och i vår domkyrka. Bilden av Maria, den lidande Gudsmoan, som tar emot den döde Herren i sina armar, kan hjälpa oss, när vi hamnar i lidandets grepp att se att vi inte är övergivna. Vi får tillsammans med Jungfru Maria anförtro vårt lidande till Jesus. Vi får bära hans kors, även om det bara är en liten flisa.

Edith lever sitt kontemplativa klosterliv. Hon kanske har mer tid nu, mer möjligheter att tänka över lidandets betydelse. Men också i ett aktivt utåtriktat liv är det möjligt, att se den frälsningsbringande aspekten av lidandet. Det är därför korset finns. Det är därför vi bär korset om halsen eller har det på väggen. Vi har det inristat i vår själ genom dopet.

Edith fortsätter: ”Hör du hur de sårade stönar på slagfälten i öster och väster? Du är ju ingen läkare eller sjuksyster och kan inte förbinda såren. Du är instängd i din cell och kan inte nå fram till dem. Hör du hur de döende ropar i ångest? Du skulle vilja vara präst och bistå dem. Se då upp till den Korsfäste! Är du som brud förbunden med honom och iakttar troget dina löften, så är hans dyrbara blod ditt.”

Edith ser alla de människor som lider. Hon skulle vilja hjälpa dem konkret. Det gäller änkorna, de sårade soldaterna, alla dessa människor, men hon lever instängd i sitt kloster som Kristi brud. Då får hon på ett ställföreträdande sätt bära fram sig själv till Kristus för deras skull. Hon tror på de heligas samfund, att det finns en mystisk, osynlig solidaritet mellan alla, och att vi då, även om vi är långt borta från alla som nu lider, i Myanmar och Kongo, kan bistå dem genom vår bön, genom vårt offer. Det finns en osynlig gemenskap i de heligas samfund. Det blir mycket tydligt i ett kontemplativt klosterliv, där man inte kan nå fram helt konkret till alla lidande människor. Men bönen, offret är en verklighet.

Det är också viktigt för oss, om vi känner oss maktlösa inför det lidande som drabbar människor. Vi ser det också i våra städer. Vi hade i Stockholm två tragiska begravningar. En 12-årig flicka sköts ihjäl mitt i natten. Ett halvår tidigare hade hon gått till prästen för att hon ville bli döpt. Hon hann inte bli döpt men fick en katolsk begravning, där många slöt upp. En 18-årig pojke sköts ihjäl i en gänguppgörelse. Det finns mycket lidande också i våra egna kretsar. Ser vi ut över hela världen, kan vi ibland bli helt ångestfyllda eller helt likgiltiga. Det finns ett stort register. Ibland kan lidandet vara så påträngande, att vi inte orkar med det, när vi matas med så mycket elände och alla krig. Det blir för mycket. Men våldet kan också bli underhållning. Media är duktiga på sådant. Det är mycket lätt att bli avtrubbad gentemot andras lidande. Det är viktigt att se kallelsen, att i gemenskap med Jesu heliga kors bära fram detta som ett lovoffer till Gud. Det kan låta lite svårt, men egentligen är det detta vi gör varje gång vi firar mässan. Kristus frambär sig själv till Fadern, och vi förenar oss med honom. Ibland lägger vi kanske en tjuga i kollekten och tycker att nu har vi gjort vårt. Men vi kan också frambära vårt hjärta med all dess sorg. Vi kan förena oss med hela världens lidande.

Edith fortsätter: ”Förbunden med Kristus är du allestädes närvarande som han. Du kan inte bara hjälpa lite här och vara som läkaren, sjuksystemen eller prästen. I korsets kraft kan du vara på smärtans alla fronter och orter. Din förbarmande kärlek bär dig till alla fronter, denna din kärlek som kommer från Guds hjärta, och den får dig att sprida hans dyrbara blod överallt omkring dig för att lindra, hela, frälsa.”

Edith ser att hon som kontemplativ nunna kan vara närvarande överallt i förening med Kristus. I sin bön kan hon ta på sig allt detta lidande och förmedla Jesu försonande kärlek och sprida hans dyrbara blod för att lindra, hela, frälsa. Inlevelsen i Kristi lidande är mycket viktig och väldigt hoppfull. Vi är alla genom vårt dop så djupt förenade med Kristus, att vi alltid tillsammans med honom kan frambära oss själva som ett offer för världens räddning. Vi kan sprida hans kärlek överallt omkring oss. Det kan vara konkret, men det kan också vara osynligt. Bönen kraft tränger in överallt. Märkligt nog är det något som människor kan förstå i vår kulturkrets som är så sekulariserad. Något som alltid förvånar mig är, att när man gör

enkätundersökningar, är det alltid fler som tror på bönen än på Gud. Det är inte logiskt, men människor är inte logiska. Det finns något i människan som säger, att även om hon inte vet om hon tror, så kan hon i alla fall be. Ibland är gränsen hårfin.

Jag mötte en gång en colombiansk nunna. Hon hade aldrig tidigare träffat någon annan svensk än en affärsman som hon träffade på ett flyg över Anderna. Affärsmannen frågade, om hon var nunna. Det blev inledning till samtalet. Så talade han lite raljerat och sade, att han inte trodde på någonting. Sedan kom det en riktig storm över Anderna, och det gungade väldigt. Då sade han: Be, syster, be. Hon svarade: Ja, men du tror ju inte på Gud. Han fortsatte: Men be, be. Det finns i människor en obändig tilltro på bön. Till karmelitsystrarna i Glumslöv ringer det folk och ber om bön. Ja, vi tror inte på Gud, säger de, men ni måste be. Människan är inte lätt att begripa sig på.

Det är viktigt för oss att se hur vi i vårt liv liksom Edith kan ta på oss den ställföreträdande rollen att stå i bön för alla dem som lider. Det största lidandet är att inte känna Gud. Det får vi aldrig glömma, även om de icke-troende ibland verkar lyckligare än vi. Det största lidandet är att inte ha mött Jesus Kristus. Den enda trösten är, att han har mött dem, att han kan se dem, att han kan komma fram till dem på sätt som vi ibland själva inte förstår. Vi får se oss som aktiva deltagare i frälsningshistorien. I vår tid är man väldigt mycket åskådare. När det är trafikolyckor, ringer man inte till ambulansen, utan man tar fram mobilkameran. Blåljuspersonalen kommer då inte fram. Man vill ha fina bilder av dödsoffren. Så långt har det gått. Man anser sig ha rätt att se allt och fotografera allt. Det spelar ingen roll om de skadade stryker med eller ej. Man är så van vid att sitta och titta på livet på skärmen. Man tittar på. Därför är det så viktigt att vi kristna säger nej. Vi är inte åskådare utan deltagare. Vi vill hjälpa Jesus att bära korset för världens frälsning. Vi vill infoga vårt lidande. Vi vill frambära allt detta i förening med den Korsfäste.

Edith avslutar texten: ”Den Korsfästes ögon ser ned på dig frågande, prövande. Vill du på nytt och på fullt allvar sluta förbund med den Korsfäste? Vad skall du svara Honom? Herre, till vem skall vi gå? Du ensam har det eviga livets ord. *Ave Crux spes unica*. (Var hälsat kors, vårt enda hopp).”

De orden står också på August Strindbergs gravsten. Många undrar hur det kommer sig, då August Strindberg inte var speciellt from. Men han var en av de första svenskar som besökte ett belgiskt kloster för att göra reträtt. Under sin sista tid vårdades han av sin dotter, som hade blivit katolik. Det finns alltid hopp. Korset kan alltid bryta igenom. Kristi kors har segrat en gång för alla. Därför får vi alltid hålla oss till korset, också i lidandets stund och komma ihåg, att vi alltid kan offra allt i gemenskap med den Korsfäste. Vi kan låta vårt lilla bidrag bära frukt för världens frälsning. Så om Edith Stein kan lära oss något, är det just att upptäcka, att i vårt eget liv som teologisk existens och frälsningshistoria finns det alltid något som behöver offras och bäras fram. Det kan också öppna vårt hjärta för hela världens nöd, så att vi inte avtrubbas. Det kan öppna oss för vår förbittrade, lidande vän eller släkting. Kanske vi kan hjälpa någon att bli av med det förtärande gift som bitterheten är. Vi får verkligen lita på korsets kraft. Vi ber till sist.

Herre, Jesus Kristus, du har återlöst världen med ditt kors och du vill också frälsa och rädda var och en av oss genom korset. Vi ber dig, låt Edith Stein hjälpa oss som en syster, som en vän, när vi står inför ett kors som vi inte begriper, inte vill veta av, så att vi mitt i det svåra,

mitt i det obegripliga, kan se något av ditt lidandes anlete, av ditt ömma hjärta och din oändliga kärlek genom Jesus Kristus, vår Herre. Amen.